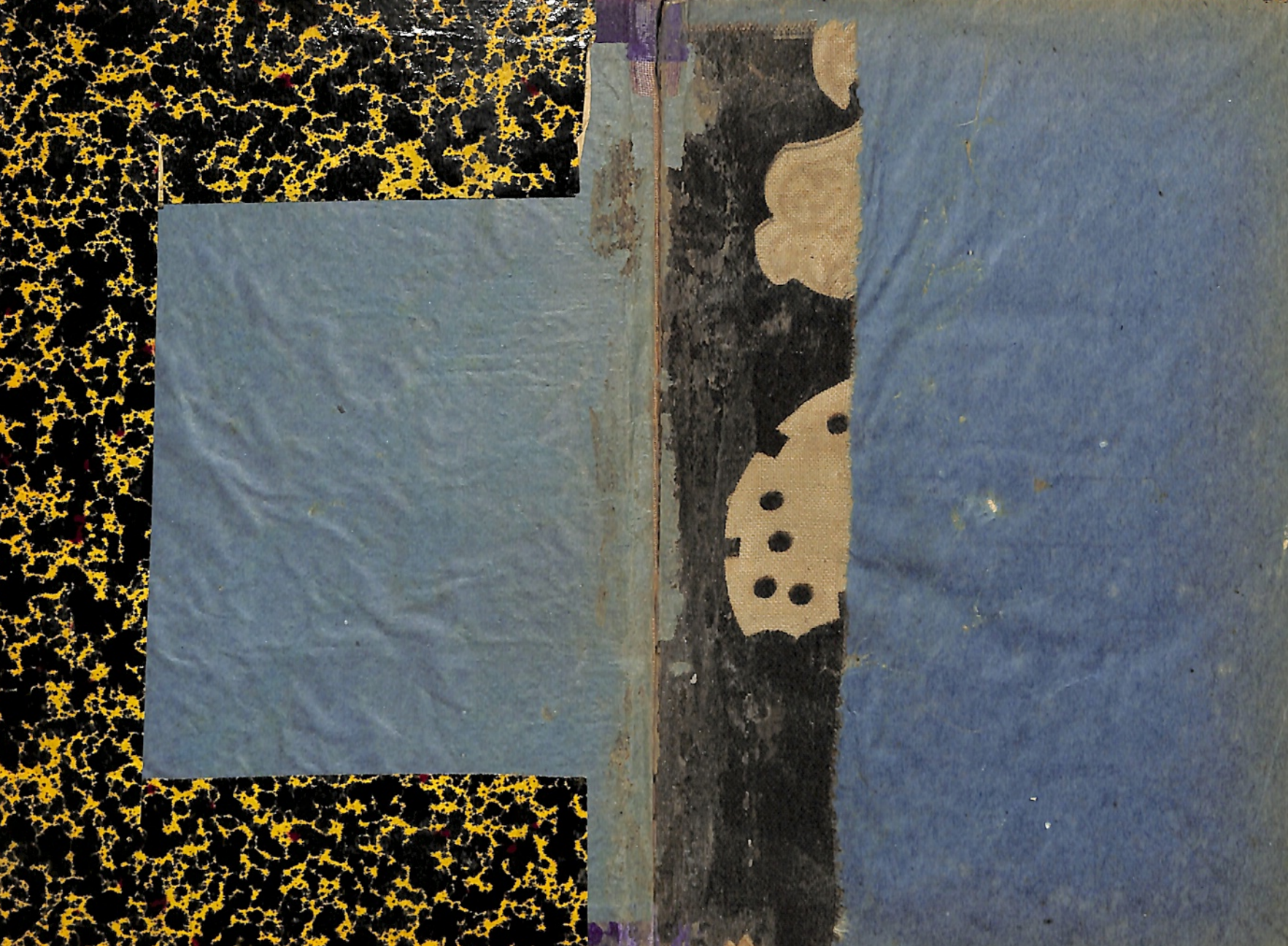

U. P.

131

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Ե. Բ.
131

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ

f. 304

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

1999

ՏԵ ԼԱՍՊԷՐ ՄԱՐԲԻՋՈՒՅԻՒՆ

ԽՐԱՏՆԵՐՆ ԻՐ ԶԱԽԻՆ

ՔԱՐԳՄ.

ՅՈՒՍԻԿ Ե. Վ. ԷՍՏԵՐԵԱՆ

معارف نظارت جلیله سنک فی ۲۱ چازی الاخر سنه ۱۳۱۵ و ۵۴۰
نومرو لی رخصتنامه سیله و سمیاط داودیان معرفتیه طبع اولنشد

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԱՆԹԷՐԻ

Պապը-Ալի, Էպոստոլոս անսկսի քիչ 54

1899

ԿՐԹԱՍԷՐ ՄԵԾ ՀԱՅՐՆ

ՊԾՂՈՍ Կ. ԷՍՄԵՐԵԱՆ

ԿԸ ՆՈՒՐԷ

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՈՒԹԵԻՏԱՄՆԱՄԵԱՅ ՎԱՂԱՄԵՈՒԿ

ՂԱԶԱՐՈՍ որդւոյն (Մանուկ Գրաւոր)

28-133

131-96

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Սիրական թոռներս,

Այս օգտակար գրքոյին որ աշխարհի կենցաղաւարութեան կարելի եղածին չափ բոլոր բարի կանոններն ու խրատականներ կը պարունակէ, մտադրեցի ձեզի նուիրել, որովհետեւ դուք ալ կոչուած էք աշխարհի վրայ ձեր կենցաղաւարութեան բաժինն ունենալու՝ մարդկային մեծ ընկերութեան մէջ, հոն կատարելիք չատ մը պարտականութիւններ ունիք, բայց իրաւունքներ ալ ունիք։ Մինչեւ որ ձեր այս իրաւունքները լիովին չճանչնաք ու անոնց վրայ ճիշդ գաղափար մը չը կազմէք, չէք կրնար ձեր պարտականութիւնները կատարելու եռանդն ունենալ, ուստի կը խրատեմ որ նախ իրաւունքնիդ ճանչնաք, բայց անոնց տիրանալէ առաջ պարտականութիւննիդ կատարէք, ա՛յն ատեն միայն իրաւունքնիդ կուգայ զձեզ կը գտնէ իրաւամբ, որովհետեւ ինչ որ դուք ուրիշներուն բոլորանուէր սրտով հատուցանէք, անոնք ալ նոյնն եւ թերեւս աւելին իսկ կը պարտաւորին

ձեզի հատուցանել փոխարէն միեւնոյն եռանդով։
Ձեզի եղած այս փոքրիկ նուէրէն բաժին մ'ալ
եթէ հաճիք ձեր Հայ եղբայրներուն շնորհել՝ պի-
տի հաւատամ որ արդէն պարտականութեան ճամ-
բուն մէջ առաջին քայլն առեր էք. ես ալ ասպա-
շային մէջ զձեզ կատարեալ մարդ տեսնելու ու-
րախութեանս մէկ նշոյլը նշմարած պիտի ըլլամ։

Ձեր մեծ Հայրն

ՊՕՂՈՍ Կ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Յունիսը, 1898

ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ

Դաստիարակութիւն

Տղոց դաստիարակութեան համար որչափ հոգ
ու խնամք տանին մարդիկ, միշտ անկատար ու
թերի է. այս դաստիարակութիւնն օգտակար ը-
նելու համար՝ հարկ է պատուական ու ընտիր
դաստիարակներ ունենալ, սակայն ո՞ր կրնանք
գտնել այդպիսի դաստիարակներ։

Ո՞ր կարելի է գտնել ուրիշներէն աւելի բարձր
մարդիկ՝ որ արժանիք ունենան այս դաստիարա-
կութեան գործն յառաջ վարելու համար։ Սա-
կայն մանկութեան առաջին տարիները թանկա-
զին են, քանի որ ուրիշներուն արժանիքը ցոյց
կուտան ու կ'երաշխաւորեն։

Կեանքի մէջ երկու ժամանակ կայ՝ յորում
ճամարտութիւնը բացայայտ ու օգտակարապէս
կ'երեւի մեզի, մանկութեան ատեն՝ ինքզինքնիս
կրթելու համար եւ ծերութեան ատեն՝ ինքզինք-
նիս մխիթարելու համար։ Կրքերուն տիրապետած
ժամանակամիջոցին ճամարտութիւնը մեզմէն շատ
հեռի կը գտնուի եւ զմեզ երեսի վրայ կը թողու։

կրնայ ըլլալ որ ծնողքնիդ ու բարեկամներ ու-
շագրութիւն դարձնեն ձեր դատարարակութեան .
սակայն անոնք ալ ստիպուած են վարժարաններու
կանոններն յարգելու՝ որոնցմով ձեր առաջին տա-
րիներուն մէջ աւելի մոքերնիդ կրթելու հոգ տա-
րած են եւ կարող եղած չեն սորվեցնել ձեզի աշ-
խարհն — Բարեկամք լը — Բէն — Բէն — Բէն :

Ուստի, յարմար դատեցի քանի մը խրատներ
տալ ձեզի՝ աշխարհի վրայ ուղիղ ու կանոնաւոր
վարք ու բարք ունենալու համար . յօժարակամ
միտ դրէ՛ք ինձ : Անպէտ խրատներ չ'են ասոնք եւ
չկարծէք թէ իրրեւ մայրական իշխանութեամբ կը
խօսիմ, աւելի ընդունեցէ՛ք իրրեւ բարեկամուհւոյ
խրատներ՝ որ սրտէ կը բղխին :

1

Անշուշտ, երբ աշխարհի ընկերութեան մէջ կը
մտնէք, դուք ձեզի նպատակ մը կ'առաջադրէք
եւ չէք ուզեր որ բազմին կամ դիպուածին անձ-
նատուր ըլլաք եւ ամեն հովի ծռիք . ինչպէս շա-
տեր կ'ընեն ձեր այս հասակին մէջ եւ բազմա-
թնդիր կամ դիպուածի մարդ կը կոչուին : Կը փա-
փաքիք պատիւ ու անուն վաստկիլ, բայց առաջ
պէտք է գիտնաք թէ՛ ի՞նչ է ձեր փնտռած պա-
տիւն եւ ի՞նչ գաղափար ունիք անոր վրայ : Շատ
տեսակ պատիւներ կան, ամեն վիճակ իրեն յա-
տուկ պատիւն ունի, ամեն գործ իր տիրոջ պա-

տիւ կը բերէ . բաւական է որ մարդ իր վիճակին
ներած չափուն մէջ ապրի, անոր ամէն պահան-
ջունները սրտի մտօք կատարէ, իր գործը պատ-
ուաւոր ընելու աշխատի, եւ ահա ամեն պատիւ
ու վարձատրութիւն կը գտնեն զինք, համբաւ մ'է
որ կը տարածուի իր շուրջ եւ ամեն սոթիւ իր վրայ
կը խօսին ուրիշներ : Երբ այսպէս ձեր վիճակին
վայելուչ անուն մը վաստկած էք, կը նշանակէ թէ
ձեր աշխատութիւնը, զգուշաւորութիւնը ու ջա-
նասիրութիւնը չեն կոչուեր, ապարդիւն չեն
մնացեր եւ ընդհակառակն՝ շահաւոր եղեր են ձե-
զի համար :

Այն մարդն որ անուն մը վաստկիլ չ'ուզեր,
բնաւ իր գործին մարդը չէ, որ եւ է գործի մը
յարմարութիւն չ'ունի, ձեռքէն ո՛չ մեծ եւ ո՛չ խիսկ
պզտիկ գործ մը չի գար . թուութեամբ կը վարուի
իր գործին մէջ եւ բնաւ վարձատրութեան ու
պատուոյ զգացում ու ակնկալութիւն չ'ունի : Խե-
լացի մարդն՝ եթէ իրեն կէտ նպատակի ընտրած
է պատիւ վաստկիլ ու անուն մը չի նել, որ եւ ինչ
պաշտօնի կամ գործի մէջ ալ ըլլայ՝ հարստու-
թեան աչք չի տնկեր, ունեցածն անգամ սիրայօ-
ժար վրայ կուտայ . սրովհետեւ, երբ մի անգամ
արժանիք վաստկած ու ճանչցուած է, հարստու-
թիւն ու մեծութիւն չուտով կը գտնեն զինք :

Ամեն անգամ երբ առիթը ներկայանայ մեծ
ձեռնարկ մ'ընելու, պէտք է աշխոյժ ըլլալ Գիտցէ՛ք
որ առաջին կամ երկրորդ անգամին չէք կրնար
հասնիլ ձեր առաջադրած նպատակին . բայց «Ի՞նչ
կը նշանակէ Գիտցէ՛ք Ի՞նչ Լինիլ» ուստի շատ գեղե-

ցիկ ու գովելի բան է առաջին անգամ համարել, որովհետեւ փոխանակ անկէջ փնտս մը տեսնելու, աւելի եռանդ մը կ'ունենաք կրկնելու ձեր քանքերը. նոյն իսկ առաջին կամ երկրորդ անյաջողութեան մէջ բնաւ պէտք չէ յուսահատիլ, եթէ երբէք ձեր փափաքներն ու սիրտն ուղիղ են. ապա թէ ոչ պարզապէս բաղդախնդիր մը եղած կ'ըլլաք եւ առաջուց ձեր ունեցած կամ ձեռք ձգած պատիւն ու համբաւն ալ վրայ կուտաք:

2

Կարելի չէ մէկ օրուան մէջ մեծ անուն մը չինել կամ վաստկիլ: Երբ որ եւ է գործի մը մէջ յարատեւելու քաջութիւնն ու եռանդը կ'ունենաք, ուրիշ առաքինութիւններ չուտով վրայ կը հասնին, թէ՛ սկսուած գործը ընցնելու կ'օգնեն եւ թէ՛ նոր եռանդ կ'ուտան նորանոր գործեր ընելու. այսպէս խթան մը կ'ըլլան ձեռք բերուած պատիւն ու անունն աւելի մեծցնելու, աւելի փառազարդելու եւ զձեզ ձեր գործին կամ պաշտօնին մէջ մեծ մարդ ընելու: Փայլուն գործ ընելու եւ եռանդն ուրիշին խրատով ձեռք չբերուիր, բնութիւնը կուտայ զայն, ձեր սրտին մէջ կենալու է իր արմատը կամ սերմն, որպէս զի՝ երբ ուրիշներու բարի օրինակէն զրգուովք եւ առիթը ներկայանայ, այս երկուքին տուած ջերմութեան ու խոնաւութեան շնորհիւ արմատներ արձակէ այն

եւ ծլի ու ծաղկի՝ ապագային պատուական ու փայլուն պտուղներ արտագրելու տրամադիր:

Սակայն, բաւական չեն միայն ձեռք զարնուած գործին յատուկ եռանդն ու յարատեւութիւնը, պէտք է նաեւ ամէն բանի մէջ ուղիղ ու առաքինի ըլլալ, որովհետեւ մարդ ըլլալու համար բոլոր առաքինութիւններուն միասնաբար միութիւնն ու օգնութիւնն անհրաժեշտ են:

Շատերը կը կարծեն որ, երբ որ եւ է անուն մը չինած են, իրենց պարտականութիւնը կատարած են. ուրիշ բաներու մէջ ազատ են իրենց մոլար, անպարկեշտ, անկիրթ ու անվայել միտումներուն հետեւիլ. բայց լաւ թո՛ղ գիտնան որ մէկ բանի մը մէջ առաքինի եղած ըլլալու յաջողութիւնը՝ ուրիշ առաքինութիւններ չունենալու եւ ուրիշ պարտականութիւններ չկատարելու մասին բնաւ ազատութիւն չի տար իրենց:

Եթէ ծնողքնիդ արժանիք ու պատիւ վաստկած են, ասոնք ձեր անձնական պատիւը կը բարձրացընեն եթէ ունիք. ընդհակառակն՝ եթէ խորթացած էք անոնց առաքինութիւններէն, անպատուութիւն պիտի բերեն ձեր վրայ. որովհետեւ ծնողքի մը արժանիքն ու պատիւն հաւասարապէս ըյս կը սփռեն ձեր բարեմասնութիւններուն ու պակասութիւններուն վրայ եւ մատնանիլ կ'ընեն զանոնք:

Եթէ ազնուական ծնողքի զաւակ էք, ասիկայ մեծ պատիւ մը չի բերեր ձեզի, երբ անոր արժանիք ըլլալու եւ զայն աւելի փառաւորելու հետամուտ չէք. իր գերդաստանին պատուով պարծենալն

աւրիւն արժանիքը գովել է: Ձեր պատուաւոր ծնողքին միջոցաւ պատուոյ ամէն ճամբաներն հարթուած ու պատրաստուած պիտի գտնէք ձեր առջեւ. մեծ գանձ մ'են գերդաստանին բարի աշուհն ու համբաւն, որովհետեւ անոնցմով ամեն բանի կարող կ'ըլլաք. ուստի բաւական չէ միայն պատուոյ ու համբաւի մասին հաւասարը իր ծնողքին, այլ պէտք է գերազանցել զանոնք եւ մինչեւ հասնիլ այն կէտին՝ որուն խիստ մօտեցած էին անոնք, բայց չէին կրցած հասնիլ որ եւ է արգելքի մը պատճառաւ:

3

Մի' ամէնաք, եթէ ձեր ծնողքն հարստութիւն մը չ'ունի ձեզի կտակելիք, բաւական է որ իրենց քիչ ունեցածն անգամ բարի անուն մը ունենալու գործածած եւ այն անունը ձեզի թողած ըլլան իբր ժառանգութիւն՝ առանց անիրաւութիւն կամ նուաստացուցիչ գործ մը ըրած ըլլալու:

Ո՛հ, որչա՛փ քիչ են անմեղ միջոցներով ձեռք բերուած մեծամեծ հարստութիւնները: Ձեր ունեցած քիչն անգամ բաւական է ձեզի, ձեր հօր ու մօր պարտականութիւնն է մատակարարել ու անտեսել զայն ձեր վիճակին պահանջումներուն համեմատ, կ'օգտէ որ իրենց փափաքած առաքինութիւններն ունենաք:

Որովհետեւ միակ փափաքս է որ կատարելա-

պէս պարկեշտ մարդիկ ըլլաք՝ ուստի կ'ուզեմ ձանջցնել ձեզի թէ՛ ի՞նչ պարտականութիւններ ունիք: Այս խորհրդածութիւններ զիս ալ կը կըրթեն իմ պարտականութիւններուս մէջ, եւ ինքզինքս երջանիկ պիտի համարիմ՝ եթէ յաջողիմ որ մը խրատներս գործնականով հաղորդել ձեզի:

Ուրիշին խրախոյս տուողը կը պարտի ինքն առջեւէն քալել: Պարտիկ դեռ պահ մը կը հարցնէր որ մը Լէոնիդասի կնոջ թէ՛ ինչո՞ւ Լակեդեմոնի մէջ կ'ինկրը շատ կը պատուուին. — «Որովհետեւ, պատասխանեց նա, կ'իններն են որ դիտեն կազմել զմարդ»: Յոյն տիկին մը՝ Փոկիոնի մօր կը ցուցնէր իր գոհարեղէններն ու անոր ունեցածն ալ ինք տեսնել կ'ուզէր: Այս վերջինն իր տղաքը ցոյց տալով ըսաւ. — «Ահա իմ գոհարներս»: Ես ալ կը յուսամ որ որ մը դուք ալ ձեր հօր ու մօր պատիւն ու պարծանքն ըլլաք: Բայց գանք մեր խօսքին:

Պարտականութիւններն են, իրենց կարգաւ, ձեզմէ մեծերուն, ձեր հաւասարներուն, ձեզմէ ստորիններուն ու ձեր անձին հետ կենցաղավարելու կերպը դիտնալ: Ձեզմէ մեծերուն հանդէպ պէտք է հաճելի ըլլաք առանց սակայն ինքզինքնիդ նուաստացնելու. ձեր հաւասարներուն՝ յարգանք ու բարեկամութիւն ցոյց տաք. ձեզմէ ստորիններուն բնաւ զգալի չընէք ձեր մեծութեան ծանրութիւնն, ու ձեր անձին արժանապատուութիւնը միշտ պահպանէք:

Այս ամեն պարտականութիւններէն վեր ու բարձր է Գերագոյն Էակին, Աստուծոյ, պաշտօնը: Կրօնքն յարաբերութեան կապ մ'է Աստուծոյ ու մարդուն միջեւ, որ Աստուծոյ կողմանէ շնորհք կը բերէ մարդուն ու մարդիկ փոխարէն պաշտօն կը մատուցանեն Աստուծոյ: Մարդուն ամէն բարի ու արտաքին զգացումները պէտք է առ Աստուած բարձրանան եւ ո՛չ թէ կապուին աշխարհային իրերուն: Բարոյական առաքինութիւններն՝ առանց Քրիստոնէական կրօնքին՝ վտանգներու կ'ենթարկուին, ուստի պէտք է ճշմարիտ Քրիստոնեայ ըլլալ, չ'ունենալ բնաւ տկար ու նախապաշարումներով լի բարեպաշտութիւն. ջանացէ՛ք որ բարեյօժար սիրով մը Աստուծոյ հպատակեցնէք ձեր միտքը, սիրտն ու ամեն զգացումները. միեւնոյն սէրը թող տարածուի ու փայլի ձեր ամբողջ կեանքին ու գործերուն մէջ. այն սիրով պիտի ստանաք արդարութիւն եւ ուղղութիւն. եւ գիտէ՞ք որ արդարութիւնն առաջնորդ մ'է միւս ամեն առաքինութիւններուն:

Արդի երկտասարդներէն շատերն իրենց պարծանք կը համարին անհաւատութեան հովեր առնել եւ անով որոշուիլ ուրիշներէն. ուստի եւ անպատիւ են ինքզինքնին ճանչցողներուն առջեւ: Անոնց այս ընթացքը՝ փոխանակ իրենց մտքին մեծութիւնը ցուցնելու՝ իրենց սրտին անկարգութեան մէկ ապացոյցն է: Մարդ միայն համոզում ունեցող մտքով ու զգայուն սրտով կրնայ երջանիկ ըլլալ, այս նկարագիրն ամեն ժամանակի համար օգտակար ու բարի է:

Այն մարդիկ անգամ՝ որ այնչափ երջանիկ չեն հաւատալու մասին եւ չեն գիտեր թէ ի՞նչպէս պէտք է հպատակին հաստատուած կրօնքին, գիտեն սակայն որ հաւատքը մեծ դեր կը խաղայ աշխարհի վրայ եւ ստիպուած են յարգելու զայն:

Ըսի որ ընկերութեան մէջ առաջին պարտականութիւնն է ձեզմէ մեծերուն հետ կենցաղավարելու եղանակը գիտնալ, այն է հաճելի ըլլալ անոնց առանց նուաստանալու:

Ստորագաս պաշտօնեաներու մէջ մարդ միայն իր բարի շնորհքներով ու հաճելի ըլլալու անկեղծ

ձեւերով կրնայ հաստատուն մնալ: Ի՛նչ մեծ ծառայութիւն ալ մատուցանէք՝ ձեր մեծերուն, կը դադրին զձեզ սիրելէ՝ երբ դուք դադրիք իրենց հաճոյ ըլլալէ:

Շատ տեսակ մեծութիւններ կան, ուստի եւ մեծարանքի ալ զանազան կերպեր կան:

Կան ստոյգ ու անձնական մեծութիւններ, կան նաեւ ընկերութենէն շնորհուած մեծութիւններ: Պատիւներու ու աստիճանի բարձրացող մարդուն յարգանք կը պարտիք, բայց արտաքին յարգանք. սակայն արժանիքին կը պարտիք սրտազին մեծարանք: Երբ մեծութիւն ու առաքինութիւն միացած են մարդու մը վրայ, կրկնակի հպատակութեան ու մեծարանքի արժանի է. սակայն չըլլայ որ մեծութեան փայլն զձեզ չլացնէ ու խաբէ:

Կան ցած մարդիկ որ միշտ կը խոնարհին մեծութեան առջեւ: Մեծ մը արժանապէս յարգելու համար նախ որոշեցէք զինքն իր ստացած աստիճանէն, որպէս զի կարող ըլլաք իր բուն անձնական արժանիքն ու հոգւոյն վիճակն հասկնալ: Կայ ուրիշ տեսակ մեծութիւն մ'ալ՝ զոր ոչ ծննդեամբ եւ ո՛չ հարստութեամբ կրնաք ձեռք բերել. արժանիքը միայն կրնայ իրական ու ճշմարիտ մեծութիւն մը տալ:

Պարկեշտ մարդու անուն վաստակիլ՝ գեր ի վերոյ է հարստութեան տուած անուններէն:

Ստորակարգ պաշտօններու մէջ միշտ ուրիշէն կախում ունիք, ուստի պարտական էք միշտ քաղաքավարական ձեւեր դործածել, բայց ջանացէք

որ ձեր արժանապատուութիւնը չի վիրաւորէք: Ստորնութեան դասեր չեմ կրնար տալ ձեզի, ձեր ծառայութիւններն ու գործերն են որ պիտի վերահայեն ձեզի համար եւ ո՛չ թէ անդէս ու անտեղի հպատակութիւննիդ ու մեծարանքի ցոյցերը:

Սրժանիք ունեցող մարդիկ՝ երբ ձեր մեծերուն ծառայութեան մէջ են, անոնց պատիւ կը բերեն: Չկայ այնչափ գեղեցիկ ու պատուական բան՝ քան բարեկամ ըլլալ բարձր անձերու. սակայն պէտք է հաճելի ըլլալու բարձր նախանձն ու եռանդն ունենալ՝ որով միայն կրնաք հասնիլ ձեր այս նպատակին:

Ձանացէ՛ք որ միշտ ձեզմէ մեծերուն հետ կապուիք. այս կերպով յարգանքի ու քաղաքավարութեան կը վարժուիք: Իր հաւասարներուն հետ մարդ անհոգ ու զանցառու կ'ըլլայ, միտքն ալ թժրած վիճակ մը կ'ունենայ:

Չեմ կրնար վճարար ըսել թէ կրնա՞ք յուսալ բարեկամներ ունենալու: Պատիւներու մէջ բարձրացող մարդուն դիրքը զինքն ազատ կը թողու շատ մը պարտականութիւններու կատարման մէջ ու իրենց պակասութիւնները կը ծածկէ: Աւելի լաւ է մօտէն ճանչնալ զմարդիկ բացէ ի բաց եւ իրենց սովորական ու ամենօրեայ արժանիքով: Եթէ հեռուէն դիտէք, բազմին շնորհներն զձեզ կը խաբեն. հեռաւորութիւնն իրենց նպաստաւոր դիրքն ու պայմանն է. համբաւը չափազանց կը մեծցնէ իրենց արժանիքը. չողքորթութիւնն ալ՝ կ'ստուածացնէ զիրենք: Մօտեցէ՛ք իրենց, պարզապէս մարդ պիտի գտնէք զիրենք:

134-96

Զըլլայ որ մեծերուն պակասութիւններն զձեզ ապականեն ու մոլորեցնեն . ուղղութեան խրատներ առէ՛ք անոնցմէ : Եթէ անոնք իրենց հարստութիւնը չարաչար կը գործածեն , դուք անկէ խըրատ առէ՛ք հարստութիւնն արհամարհելու եւ ինքըզինքնիդ ուղղելու եւ կանոնաւորելու : Առաքինութիւնը չէ որ զանոնք վատնել կ'ուտայ :

Կը ցաւիմ որ հեշտութեան ու մեղկութեան հնարած այնչափ յօժարութիւններուն մէջ չկայ հատ մը որ թշուառներն սփռիելու համար եղած ըլլայ : Արդեօք մարդկութիւնը չ'զգացնէր անոնց՝ իրենց նմաններուն օգնելու պէտքն ու պարտականութիւնը : Բարի սրտի տէր մարդիկ աւելի բարիք ընելու պարտականութիւննին կը զգան՝ քան կեանքի ուրիշ պէտքերը : Ընկերասէր ու պարտաճանաչ մարդիկ կը ջանան միշտ՝ որ իրենց օգնութեան կարօտ եղողները չ'սպասեցնեն : Մեծութիւնն այն ատեն միայն գովելի ու երանելի է , երբ ուրիշներ իրենց բաժինը կ'ունենան իր ունեցածէն : Միայն իր անձին համար չ'ինած երջանկութիւնը՝ երջանկութիւն չէ :

Ամէնէն աւելի փափուկ հաճոյքն է ուրիշին հաճոյք կազմել . ասոր համար պէտք չէ այնչափ կարեւորութիւն տալ բազդին պարգեւներուն :

Հարստութիւնները ընաւ առաքինութիւն մը տըռւած չ'ունին , բայց շատ անգամ առաքինութիւնն հարստութիւն կուտայ : Տեսէ՛ք թէ մեծերէն շատն ի՞նչպէս կը գործածեն իրենց փառքն : Շատերը արտաքին նշաններու եւ ցուցամուտութեան մէջ հաստատած են զայն : Իրենց ձեռք բերած աստիճանն ու պատիւը կը ծանրանան ուրիշներուն վրայ եւ կը նուաստացնեն զանոնք : Սակայն , գիտցէ՛ք որ ճշմարիտ մեծութիւնը մարդասէր ու զթաժ է , դիւրամտօղբի է , կը խոնարհի մինչեւ ամենէն աւելի ստորինը . անոնք որ ճշմարիտ մեծութիւն ունին , ուրախ ու գոհ են եւ ուրիշներն ալ մասնակից կ'ընեն իրենց ուրախութեան . իրենց բարձրացումն որ եւէ վըսս մը չի տար առաքինութեան , արդէն իրենց զգացումներու ազնուութեամբ պատրաստուած ու վարժուած են այն մեծութեան ու բարձրացման . օտար չեն անոնց մասին եւ ուրիշներուն ցաւ կամ նախանձ մը չեն ազդեր :

Պատիւն ու մեծութեան բարձրացումը չեն որ զձեզ կը միացնեն ուրիշներուն եւ ո՛չ ալ զանոնք ձեզի կը քաշեն : Եթէ ձեր պատուոյն ու մեծութեան չմիացնէք ճշմարիտ արժանիք ու թարութիւն , չուտով խոյս կուտան ձեզմէ թէ՛ մարդիկ եւ թէ՛ պատիւ ու մեծութիւն : Անդէպ ու անտեղի շռայլուած գովեստ մը միշտ վըսս կը հասցընէ ընդունողին , որ՝ իր բացակայութեան ատեն ազատութիւն կուտայ զինքը դատելու ու դատապարտելու : Եթէ , առ նախանձու , կը սիրենք ուրիշներուն բարի յատկութիւններուն վարկը կոտ-

քել, պէտք է կռուինք այս զգացման դէմ եւ ըստ արժանւոյն անոնց իրաւունքն ու արդարութիւնը ճանչնանք: Շատ անգամներ յարձակման պատճառ ու նպատակ կը կարծենք մարդու մը անձը. մինչդեռ՝ եթէ ստոյգը քննենք, մեր յարձակման նպատակն է անոր բռնած դիրքն ու աստիճանը. չատ ճշմարիտ է որ՝ դիրք ու աստիճան ունեցող մարդ մը բնաւ հաճելի եղած չէ ուրիշներուն, մինչդեռ իր այն դիրքէն ելլելէն վերջ սիրելի եղած է: Նախանձը միշտ գովեստ կը կարգայ մեծութեան՝ հակառակ իր կամքին, թէ եւ արտաքին երեւոյթով կը կարծուի թէ կ'արհամարհէ զայն. որովհետեւ ուրիշին մեծութեան ու դիրքին նախանձիլ՝ զայն գովել է: Բնաւ յանիրաւի մի՛ գտնաւարտէք ուրիշին ունեցած դիրքըն ու աստիճանն, ձեր չ'ունենալուն պատճառաւ:

Անցնի՛նք ընկերական պարտականութիւններուն:

8

Մարդիկ շատ կանուխէն խորհեցան՝ որ հասարակաց օգտին համար գեղեցիկ ու կարեւոր բան է միանալ, ուստի որոշեցին օրէնքներ դնել ու հաստատել՝ չարերը զսպելու համար. ընկերութեան համար պարտականութիւններ սահմա-

նել եւ այն պարտականութիւնները կատարողին փառք ու պատիւ հատուցանել: Ամենէն աւելի պարկեշտ կը կոչուի այն մարդ՝ որ ամենէն աւելի ճշդութեամբ կը գործադրէ զանոնք: մարդ ո՛րչափ աւելի պատիւ ու փափկութիւն ունենայ, այնչափ աւելի պարտականութիւններ կ'ունենայ:

Առաքինութիւնները զիրար բռնած են եւ կարծես տեսակ մը դաշնակցութիւն ունին իրարու հետ: Երբ այս բոլոր առաքինութիւններ կեդրոնանան մէկ մարդու վրայ, նշանաւոր կ'ընեն զայն: Հասարակաց ապահովութեան հարկաւոր պարտականութիւնները գծելէ վերջ՝ մարդիկ իրենց յարաբերութիւններն աւելի դիւրացընելու եւ ախորժելի ընելու միջոցները գտած են, հետեւաբար քաղաքավարութեան ու կենցաղագիտութեան կանոններն հաստատած են:

Բարի մարդուն համար հարկ չկայ խրատներ ու պատուէրներ դնելու՝ այս կամ այն պակասութիւններու նկատմամբ: Մոլեթիւններ կան որ բոլորովին անծանօթ են պարկեշտ մարդուն: Ուղղութիւն, խոստմնապահութիւն ու ճշմարտասիրութիւն՝ այնպիսի առաքինութիւններ են որ արդէն ծանօթ են ձեզի, որովհետեւ շատ անգամներ լըսած էք անոնց մասին: Անշուշտ զիտէք որ պարկեշտ մարդ մը չգիտեր թէ սուտն ի՛նչ է: Ո՛րպիսի գովեստներ չեն չապլուրի անոնց՝ որ ճշմարտութիւնը կը սիրեն: Հրեշտակի կը նմանի, կ'ըսեն, այն որ միշտ բարիք կ'ընէ ու ճշմարտութիւն կը խօսի: Առած մը կայ որ կ'ըսէ թէ՝

պէտք չէ միշտ խօսիլ՝ ինչ որ մարդ կը խորհի սա ալ կայ որ՝ պէտք է նաեւ միշտ խորհիլ ինչ որ մարդ պիտի ըսէ :

Մեզի տրուած խօսելու յատկութիւնն ա՛յն ատեն միայն իր ճշմարիտ գործածութիւնն ունեցած կ'ըլլայ, երբ իր նպատակն է ճշմարտութիւնը, երբ որ եւ է մարդ՝ ճշմարտախօս ճանչցուած է, անոր խօսքը կը բռնուի, երդման ոյժ կ'ունենայ եւ մեծ յարգ ու պատիւ կը ստանայ :

Ստախոսութեան չափ՝ ճշմարտութեան հակառակ է նաեւ գործերու մէջ եղած խարդախութիւնը կամ կեղծիքը : Պարկեշտ մարդն ամենեւին չսիրեր սուտը : Ի՞նչ ունի ծածկելու : Նոյն իսկ ինքզինքն յայտնելու ալ փոյթ չունի, որովհետեւ վատահ է որ ճշմարիտ արժանիքն ուշ կամ կանուխ կը ճանչցուի :

Գիտցէ՛ք որ պակասութիւնները կրնան ներուելիլ բայց բնաւ ներելի չէ չունեցած առաքինութիւններով զարդարուած երեւնալու արուեստակութիւնը կամ ցուցամոլութիւնը : Սուտը՝ ճշմարտին մէկ նմանութիւնն է : Ստախօսին իբր գրամագլուխ են ձեւ ու խօսք, ճշմարտախօսին գրամագլուխն է իր բարի վարքը : Կեղծաւորութիւնը՝ մեծարանք մ'է զոր մոլութիւնը կը մատուցանէ առաքինութեան : Բայց հաճելի ըլլալու համար բաւական չէ զլիաւոր առաքինութիւններն ունենալ, պէտք է նաեւ ախորժելի ու գրաւիչ յատկութիւններն ալ ունենալ :

Երբ մարդ հետամուտ է մեծ համբաւ ունենալու, միշտ ուրիշներէն կախումն ունի : Խիստ

դժուար է մարդու մը՝ իր գործերով պատիւներու հասնիլ : Եթէ իր գործածած եղանակներն ու բարեկամներ չգնահատեն զանոնք :

Արդէն ձեզի ըսի որ ստորին պաշտօններու մէջ միայն հաճոյակատարութեամբ կարելի է հաստատուն մնալ, եթէ զանցառու կամ անհոգ գըտնուիք, բնաւ արժէք մը չէք ունենար : Ոչինչ ա՛յնչափ անհաճոյ է՝ քոն չափազանց անձնասէր ու ամբարտաւան երեւնալն :

Հանճարեղ մարդն անգամ կրնայ անհաճոյ ըլլալ, երբ միայն ուրիշներուն պակասութիւնները կը փնտռէ և կը հրապարակէ զանոնք : Այն մարդը՝ որ միշտ ուրիշին վնասով կը սնուցանէ իր միտքը, պէտք է որ միշտ խորհի թէ աշխարհի վրայ չկայ ա՛յնչափ մաքուր ու անարատ կեանք մը որ իրաւունք ունենայ ուրիշին կեանքը քննադատելու :

Կատակարանութիւնն որ խօսակցութեան մէջ զուարճարանութիւններու մէկ մասը կը կազմէ՝ շատ վաւերիկ կողմեր ունի։ Այն մարդիկ որ կը սիրեն բամբասել ու կատակարանել, իրենց սրտին մէջ թաքուն չարութիւն մ'ունին։ Ամէնէն աւելի թեթեւ ու քաղցր կատակարանութիւնը շատ գիւրաւ կրնայ թշնամանք կամ նախատինք մ'ըլլալ։ Շատ անգամ կեղծ բարեկամ մը՝ իր կատակելու իրաւունքը չարաչար գործածելով, կրնայ զձեզ վիրաւորել։ Բայց այն յարձակում կրողն իրաւունք ունի միայն հասկնալու և դատելու թէ կը ծաղրուի՞ր։ Եթէ կը վիրաւորուի, կը նշանակէ թէ կատակ չէ եղածն, հետեւաբար նախատուած կ'ըլլայ։

Կատակի մը նիւթը պէտք է ըլլայ ա՛յնչափ թեթեւ պակասութիւն մը՝ որ ծաղրուողն անգամ զուարճանայ։ Փափկութեամբ եղած կատակ մը՝ գովեստի ու պարսաւանքի բաղադրութիւն մ'է։ Թէև միայն թեթեւ կերպով կը հարուածէ մանր պակասութիւնները, բայց բուն նպատակն է հարուածել բարի յատկութիւնները։ Ուղղակի ու բացէ ի բաց եղած անարգանք մը նուազ կը նախատէ՝ քան ծաղրը։ Կերպով մը իրաւացի է այս, որովհետեւ ոչ ոք իրաւունք ունի ուրիշն անպատուելու, միայն մեր յատուկ ընթացքն է որ զմեզ կ'անպատուէ և ո՛չ թէ ուրիշին խօսքը։ Անպատուութեան մը պատճառները ծանօթ կ'ըլլան,

բայց ծաղրը պարզապէս կամայական է։ Խորհելու, զգալու և իրերը տեսնելու եղանակէն կամ խուճն ունի։ Մարդիկ կան որ միշտ ծաղր ու հեգնութիւն կը նշմարեն ուրիշին վրայ, ասիկայ ո՛չ թէ իրերու պակասութեան՝ այլ իրենց յոռետեսութեան պատճառաւ է։ Ասիկայ շատ ճշմարիտ է, սրովհետև կան մարդիկ՝ որ այսօր ծաղր կը տեսնեն ձեր այս ինչ գործին մէջ, մինչդեռ վաղն ալ միւնոյն գործին մէջ հանճար ու արժանիք կը տեսնեն։

Մարդ մը իր խառնուածքին պատճառաւ կրնայ հաճելի կամ անհաճոյ ըլլալ։ Տրտում ու տըխուր խառնուածք մը՝ մարդատեցութեան հակամէտ է, հետեւաբար հաճելի չկրնար ըլլալ։

Խառնուածքն՝ ա՛յնպիսի տրամադրութիւն մ'է որու միջոցաւ առարկաներուն ազդեցութիւնը կ'առնէ հոգին։ Հեղահամայր խառնուածք ունեցող մարդն՝ որ եւ է բանէ չվիրաւորուիր, իր ներող բնաւորութիւնն իրեն օգտակար է եւ ուրիշներուն ալ օգնութեան կը հասնի։

Մարդ կայ որ կը կարծէ թէ չկրնար փոխել իր խառնուածքը. «Այսպէս ծնած եմ», կ'ըսէ, ուստի եւ կը հաւատայ որ այս չքմեղանքն իրաւունք կուտայ իրեն՝ բնաւ ինք իր անձին ուշադրութիւն չընելու։ Այսպիսի խառնուածք մը անշուշտ անհաճոյ ըլլալու իրաւունքն ունի։ Մարդու մը որչափ հաճոյ ըլլաք, այնչափ իրաւունք ունիք անկէ պահանջելու։ Հաճոյ ըլլալու կանոնն է ինքքդինք մոռնալ, ուրիշին շահը խորհիլ, զայն գոհ ընելու պատուել եւ անոր մոռցուած կամ մեր-

Ժուած բարի յատկութիւնները ճանչնալ: Այնպէս
պիտի հաւատայ որ աշխարհի իրեն չշնորհածը՝
դուք իրեն կուտաք: Ուրիշին արժանիք տալը՝
կերպով մը՝ զայն ուրիշին գաղափարին մէջ բարձ-
րացնել է: Բայց ջանալու է որ ասիկայ ալ մին-
չեւ երեսապաշտութեան չափ յառաջ չերթայ:

Զգայուն մարդիկ ամենէն աւելի կրնան հա-
ձելի ըլլալ, որովհետեւ կը ջանան ուրիշներուն
բարեկամանալ:

Այնպէս շարժեցէ՛ք որ ձեր շարժումքն ու-
րիշներուն բարեկամութիւն ընծայեն եւ անոնցմէ
բարեկամութիւն խնդրեն: Եթէ բարեկամ ըլլալ
չէք գիտեր, չէք կրնար ինքզինքնիդ սիրելի ըն-
ծայիլ. բարեկամութիւնն է որ ընկերութեան
մոլութիւնները կ'ուղղէ: Անիկայ անհամբոյր բը-
նաւորութիւնները կը քաղցրացնէ, հպարտը կը
խոնարհեցնէ եւ ամէն բան իր տեղը կը դնէ:
Պարկեշտութեան ամեն պարտականութիւններն
ալ կը բովանդակուին կատարեալ բարեկամու-
թեան պարտականութիւններուն մէջ:

Աշխարհի ժխտին մէջ, սիրելիներս, ջանացէ՛ք
վստահելի բարեկամ մ'ունենալ՝ որ կարող ըլլայ
ճշմարտութեան ձայնը լսելի ընել մինչեւ ձեր
հոգւոյն խորը. դուք ալ այնպիսի բարեկամի մը

խրատներուն հլու հպատակ եղէ՛ք: Յանցանքնե-
րու խոստովանութիւնը ծանր չգար անոնց՝ որ
դարմանի պէտք կ'զգան. ուստի բնաւ մի հաւա-
տաք թէ բաւական լաւ շարժած էք, երբ կը
զգաք որ աւելի լաւը կրնաք ընել: Գովեստի ա-
ւելի արժանի եղողն է որ իրեն եղած յանդիմա-
նութեան մը սիրով կը տանի: Եթէ առաքելի ու
հաւատարիմ բարեկամ մը գտած ըլլալու բարե-
բաղդութիւնն ունեցած էք, գանձ մը գտած էք.
անոր բարի անունը՝ ձեր անուան երաշխաւորու-
թիւն մ'է. անիկայ ձեզի պատասխանատու է ձեր
անձին համար, կը սփռի ձեր վշտերը ու կը
կրկնապատկէ ձեր հաճոյքները: Բայց բարեկամի
մը արժանի ըլլալու համար՝ պէտք է դիտնալ բա-
րեկամ ըլլալ:

Ամեն մարդ կը գանգատի թէ բնաւ ճշմարիտ
բարեկամ չկայ. սակայն՝ զրեթէ ոչ ոք ճշմարիտ
բարեկամ մը ձեռք բերելու եւ զայն պահելու հար-
կաւոր տրամադրութիւններն յանձն առնելու ձանձ-
րոյթը կ'ունենայ: Երիտասարդներն՝ ընկերու-
թիւններ ունին, բայց զրեթէ բարեկամներ չու-
նին. հաճոյքները՝ զիրենք կը միացնեն, բայց հա-
ճոյքները՝ բարեկամութեան արժանի կապեր չեն:
Ընկերական կեանքի պարտականութիւնները քըն-
նել չէ միտքս, այլ հարեւանցի կերպով ցուցնել
զանոնք: Մտէ՛ք ձեր սրտին խորն՝ ուր պիտի
գտնէք բարեկամ մ'ունենալու պէտքը: Զեր փափ-
կասրտութեան կը թողում բարեկամութեան պար-
տականութիւններն ուսանիլ:

Եթէ կ'ուզէք կատարելապէս պարկեշտ մարդ

ըլլալ, ջանացէ՛ք կանոնաւորել և ուղղել ձեր անձնաւորութիւնն ու բարի առարկայ մը տալ անոր :

Պարկեշտութեան պարտականութիւնն է ինքզինք զրկել իր իրաւունքներէն և ուրիշին իրաւունքներն յարգել : Եթէ բոլորովին առանձինն երջանիկ ըլլալ կ'ուզէք, բնաւ պիտի չկարենաք ըլլալ, ամեն մարդ պիտի հակառակի ձեր երջանկութեան : Եթէ ուզէք որ ամեն մարդ ալ ձեզի հետ երջանիկ ըլլայ, այն ատեն ամեն մարդ պիտի օգնէ ձեզի : Բոլոր մարդութիւններն ալ կ'օժանդակեն անձնասիրութեան եւ զայն կը զըզուեն : ասոր հակառակ՝ բոլոր առաքինութիւններն ալ կը միաբանին ու կը դաշնակցին անոր դէմ կռուելու համար : արժանիքն՝ հրապարակ կը հանէ զայն, պարկեշտութիւնը կը խոնարհեցնէ, առատասրտութիւնը կը մերկացնէ, զգօնութիւնը՝ դժգոհութիւն կը պատճառէ անոր եւ հասարակաց բարւոյն նախանձը կը զոհէ զայն :

Անձնասիրութիւնն է յարգել իր անձն՝ ուրիշին անձէն աւելի : Երկու տեսակ անձնասիրութիւն կայ, մին՝ բնական, օրինաւոր եւ ուղղուած արդարութեան ու բանականութեան ձեռօք, միւսը՝ մոլի ու ապականեալ : Մեր առաջին առարկան՝ մենք ենք, ուղղութեան ճամբուն մէջ ալ միայն խորհրդածութեամբ կրնանք մտնել : Չենք գիտեր մեր անձը սիրել, կամ՝ չափազանց կը սիրենք, կամ դէշ կը սիրենք : Պէտք եղածին պէս իր անձը սիրել՝ առաքինութիւնը սիրել է, մոլութիւնը սիրել՝ կոյր ու չարաշար սիրով իր անձը սիրել է :

Երբեմն կը տեսնենք որ մասնաւոր մարդիկ իրենց չար ճամբուն մէջ յառաջ կ'երթան ու կը յաջողին : Բայց գիտցէ՛ք որ, երբ մոլութիւնն է պատուի է, երկար չի տեւեր : այն մարդիկ ինքզինքնին կ'եղծանեն միեւնոյն միջոցներով ու սկըզբունքներով՝ որոնցմով հաստատուած էին : Եթէ կ'ուզէք ապահովութեամբ երջանիկ ըլլալ, պէտք է անմեղութեամբ ձեռք ձգէք երջանկութիւնը : Միայն առաքինութիւնն է որ տեւական ու ըստոյգ է :

Կան ախորժելի ու սիրուն բնաւորութիւններ որ բնական ու փափուկ յարմարութիւն մ'ունին առաքինութեան հետ : Անոնք որ բնութեան այս բարեբաստիկ պարգեւներէն զուրկ են, պէտք է որ ջանան լաւ տեսնել ու ճանչնալ իրենց ճշմարիտ շահերն ու ինքզինքնին ուղղեն այնպիսի յոռի ու վնասակար հակամիտութենէ մը : Ահա այսպէս միտքը կ'ուղղէ սիրտը :

Փոխադարձ յարգանքը կամ համարումն՝ ընկերութեան հոգին է : զմեզ իրարու կը միացնէ :

Ես պէտք ունիմ ձեր հաւանութեան կամ նպաստաւոր դատաստանին, դուք ալ պէտք ունիք իմինիս: Եթէ մարդոցմէ հեռանաք, ընկերութեան հարկաւոր առաքինութիւններէն հեռացած կ'ըլլաք. որովհետեւ, երբ մարդ առանձին է, իր անձին համար անհոգ ու զանցառու կ'ըլլայ: Այստարձ զձեզ կը ստիպէ ինքզինքնիդ դիտելու:

Քաղաքավարութիւնն՝ յարաբերութեան ամենէն աւելի հարկաւոր մէկ պայմանն ու յատկութիւնն է. քաղաքավարութիւնն է ամէն արտաքին բարի ձեւերն ի դուրծ դնել՝ որ հիմնապէս բան մը չեն արժեր:

Քաղաքավարութիւնը՝ պարկեշտութեան մէկ նմանութիւնն է, որ կը ներկայացնէ մարդն այն պէս՝ ինչպէս պէտք էր որ ըլլար ի ներքուստ. պէտք է որ ամեն բանի, կերպարանքին, լեզուին ու գործերուն մէջ բացայայտ երեւնայ:

Կայ մտքի բարեկրթութիւն, կայ նաեւ ձեւերու բարեկրթութիւն: Մտքի բարեկրթութիւնն է սրամիտ ու փափուկ խօսքեր ըսել. ձեւերու բարեկրթութիւնն է՝ չողորորթիչ խօսքեր ըսել ախորժելի դարձուածներով:

Քաղաքավարութիւնը միայն այն արտաքին ձեւերուն ու խօսքերուն մէջ չէ. անոնք կերպով մը սովորական եղած են, այնպէս որ շատ անգամ առանց զգալի ըլլալու կ'արտայայտուին եւ առանց երախտագիտութեան կ'ընդունուին. այս տեսակ յարաբերութիւններու մէջ մարդ չափէն աւելի կը մեծցնէ ուրիշին արժանիքը. մինչդեռ գործնականով ալ տարապայման վար կը զարնէ:

Քաղաքավարութիւնը՝ փափաք կամ բարեյօժարութիւն մ'է հաճելի ըլլալու այն անձերուն որոնց հետ ապրելու ստիպուած ենք. այնպէս որ ամենքն ալ գոհ ըլլան մեզմէն. մեր մեծերը՝ մեր մեծարանքով, հաւասարները՝ մեր յարգանքով ու ստորիններն ալ՝ մեր բարութեամբ: Վերջապէս միշտ մեր ուշադրութեան առարկայ ընելու ենք հաճելի ըլլալ ու ըսել իւրաքանչիւր մարդու՝ ինչ որ իրեն կը վայէ, գնահատել անոնց բարի յատկութիւններն ու զգացնել թէ կը ճանչնանք իրենց մեծութիւնն ու գերազանցութիւնը: Եթէ զիտնաք զանոնք բարձրացնել, անոնք ալ զձեզ կը գնահատեն եւ ուրիշներէն գեր ի վեր կը բռնեն զձեզ. ասիկայ իրենց անձնասիրութեան մէկ քմահաճոյքը կամ շահն է:

Հաճելի ըլլալու միջոցն՝ ո'չ թէ մեծութիւն ծախելն է, այլ ունեցածն ալ ծածկել: Ծարպիկութիւն է քաղաքավար ըլլալը. շատ սուղ համարում կ'ընդունի: Շատ մարդիկ միայն հաճելի ձեւեր կը պահանջեն. երբ այս ձեւերը չունիք, պէտք է որ ձեր բարի յատկութիւնները կրկնապատկուին: Մեծ արժանիք ունենալու է՝ տհաճոյ ձեւերը ծածկելու համար. պէտք չէ նաեւ ցուցնել բնաւ՝ թէ չափազանց ուշադրութիւն կ'ընէք ձեր անձին. քաղաքավար ու բարեկրթ մարդ մը բնաւ ժամանակ չգտնէր իր վրայ խօսելու:

Անշուշտ գիտէք թէ ինչ տեսակ քաղաքավարութիւն հարկաւոր է կիներու հետ:

Հիմախուան շատ երիտասարդներ կը կարծեն՝ թէ ներելի է իրենց զայն չգործադրել. ասիկայ

պարզապէս զանցառութիւն ու անհոգութիւն է։

Զկայ ա՛յնչափ ամօթալի բան՝ ո՛րչափ ուղեւոր կողտ ու անկիրթ ըլլալ։ Գիտցէ՛ք որ մարդիկ կիներուն կը պարտին բարքերու քաղցրութիւնն, զգացուններու փափկութիւնն եւ մտքի ու ձեւերու այն գերազանց աղնութիւնը։

Շատ մարդիկ կը կարծեն թէ՛ ո՛չ ուղղութիւն եւ ո՛չ հաւատարմութիւն չեն պարտիր կիներուն։ Կարծես թէ ներքի եղած ըլլայ իրենց՝ զանոնք չարաչար դործածել՝ առանց իրենց պատուոյն աւրատ մը բերելու։ Ո՛վ որ այսպիսի վարմունքի մը շարժառիթները քննել ուզէ, շատ ամօթալի պիտի գտնէ զանոնք։ Այսպիսի մարդիկ իրարու հաւատարիմ են, որովհետեւ իրարմէ կը վախճան եւ կրնան իրարմէ վրէժ լուծել։ Բայց կիներու մասին պակաս կրնան գտնուիլ անպատիժ եւ առանց խղճի խայթ մ'ունենալու։ Ուստի, այն մարդիկ որ կ'նահաճութիւն իրենց արհեստ ըրած են, շատ անգամ անպարկեշտ մարդիկ են։ չար սովորութիւններ կը ստանան, բարքերը կ'ապականին, ճշմարտութեան սէրը կը տկարանայ, խոստմնազանցութիւնն ու ուխտադրութիւնը սովորական կ'ըլլան։ Ի՛նչ տեսակ արհեստ ու վարք՝ կիներն՝ իրենց պարտականութիւններուն հանդէպ պարտազանց ընել, անպատուել, յուսահատեցնել, շատ անգամ անկեղծ ու հաստատուն սիրոյ մը իբր վարձ՝ ստոյգ թշուառութեան մը մատնել զանոնք։

Մարդիկ իրաւունք չունին՝ կիներն այնչափ արհամարհելու, որովհետեւ իրենց միջոցաւ է որ

կիներն անսեղութիւննին կը կորսնցնեն։ Ի ռոյց առեալ մէկ քանի մասնաւոր կիներ՝ որ ի ծնէ մուրթեան սահմանուած են, միւս ամենքն ալ իրենց պարտականութիւններու գործադրութեան մէջ պիտի ապրէին, եթէ զիրենք ուղիղ ճամբէն մուրթեցնելու ջանքեր ի գործ չդրուէին։ Բայց վերջապէս կիներուն պարտքն է միշտ զգոյշ կենալ անոնց սէմ։ Գիտէ՛ք որ բնաւ ներքի չէ զանոնք անպատուել։ Եթէ երբեք իրենց պատիւը ձեզի վստահելու տկարութիւնն ունեցան, աւանդ մ'է այն զոր պէտք չէ չարաչար դործածել, կա՛մ անոնց սիրոյն համար՝ եթէ անոնցմով պարծենալու պատճառ մ'ունիք, և կա՛մ ձեր անձին համար՝ եթէ անոնցմէ գանգատելու պատճառ մ'ունիք։ Գիտէ՛ք որ պատուոյ խնդիրներու մէջ պէտք է հաւասար զէնքով կռուիլ։ Ուստի պարտաւոր չէք կնոջ մը անպատուութիւն սեպել իւր սէրը, քանի որ նա ալ բնաւ ձեր սէրն՝ անպատուութիւն չկրնար սեպել։

Սա ալ իմացեմ ձեզի որ բնաւ անոնց ատելութիւնը չգրգռէք ու ձեր վրայ չհրաւիրէք։ Որովհետեւ սաստիկ ու անողոք է թշնամանքներ կան՝ որոնց բնաւ չեն ներքի կիները, մանաւանդ աւելի վտանգաւոր է իրենց փառասիրութիւնը վիրաւորել։ Ո՛րչափ նուազ յայտնի ընեն իրենց սխն, ա՛յնչափ աւելի սոսկալի կ'ըլլայ։ ո՛րչափ զսպեն գոյն, ա՛յնչափ աւելի կը գրգռուի ու կը բորբոքի։ Զգուշացէ՛ք կռիւ հանելէ այնպիսի սեպի մը հետ որ գիտէ՛ք ատել ու վրէժխնդիր ըլլալ։ Մանաւանդ թէ կիներն են որ մարդուն համբաւը

կը չինեն, ինչպէս մարդիկ կը չինեն կրնէրուն համարաւ:

14

Շատ դժուարին է գովեստ մը իր յարմար տեղին խօսիլ վայելուչ ու իրաւացի: Մարդատեսացը չկընար գովել, որովհետեւ ընտրողութիւնը խանգարուած է իր խառնուածքին պատճառաւ: Շողոքորթը՝ չափազանց գովելով՝ ինքզինք կ'անուանարկէ և ոչ զոք կը գովէ: Փառասէրն ալ ուրիշին գովեստ կուտայ՝ անկէց գովեստ մուրալու աղընկալութեամբ: յայտնի կը ցուցնէ թէ գովելու զգացումը չունի: Փոքրագիւններն ամեն բան կը գովեն, որովհետեւ անոնց արժէքը չեն ճանչնար, չեն գիտեր ո՛չ յարգանքին տեղն և ո՛չ անարգանքին: Նախանձոտն ո՛չ զոք կը գովէ՝ վախճալով որ իրեն հաւասարներ կ'ունենայ: Պարկեշտ մարդն յարմար ատենին կը գովէ. աւելի հաճոյք կը զգայ ուրիշին իրաւունք տալուն՝ քան անոր համարաւ կոտորելով իրենն աւելցնելուն մէջ: Ուշագիր ու փափկանկատ մարդիկ կը զգան այս ամեն տարբերութիւններն: Եթէ կ'ուզէք որ գովեստն օգտակար ըլլայ, ուրիշներուն օգուտը մտածելով գովեցէ՛ք և ո՛չ թէ ձերը:

Ձեր նախանձորդներուն հետ ապրելու եղանակը լաւ սորվեցէ՛ք: Շատ զիւրին ու պարզ է՝

անոնցմէ վեր բարձրանալ կամ զանոնք անուանարկել ուզել: Բայց կայ աւելի աղնիւ ու գովելի ընթացք մը, այն է՝ բնաւ յարձակում չ'ընել անոնց դէմ և ջանալ ձեր արժանիքով գերազանցել զանոնք: Շատ գեղեցիկ ու վեհ դարձ է՝ շնորհել իրենց այն տեղն՝ որ իրենց կը վերաբերի:

Պարկեշտ մարդն աւելի կը սիրէ իր հարստութենէն անցնիլ՝ քան արդարութեան դէմ մեղանշել, Փառքի համար դուք ձեր անձին հետ մրցեցէ՛ք ու ջանացէ՛ք ձեռք ձգել այնպիսի առաքինութիւններ՝ որ ձեր առաջուց ունեցածներն ալ բարձրացնեն:

15

Ձգոյշ կեցէ՛ք վրէժխնդրութենէ: Շատ անգամ օգտակար է երկիւղ ազդել, բայց զրեմէ միշտ վտանգաւոր է վրէժ առնել: Տկար ու նուատացուցիչ բան է՝ ձեռքէն երկած չարիքն ընել: Նախատինքի մը վրէժն առնելու լաւագոյն եղանակն է՝ այն նախատինքը ձեզի ընողին բնաւ չը նմանիլ: Պարկեշտ մարդու արժանի նկարագիրն է՝ բարկութեան դէմ համբերութիւն ու անիրաւութեան դէմ ալ զգոնութիւն ունենալ: Տարապայման ատելութիւնն՝ զձեզ ատողներէն աւելի կը նուատացնէ զձեզ: Բնաւ մի՛ արդարացնէք ձեր թշնամիները ձեզի նկատմամբ, մի՛ ընէք բան մը՝

որով անոնք երես անոնն և իրենք իրենց ներքին
ըրաճնին. անոնք նուազ վնաս կը հասցնեն մեզի՝
քան մեր թերութիւնները: Փոքրագի մարդիկ ան-
գութ կ'ըլլան, մեծահոգի մարդիկ աւելի գութ
կ'ունենան: Մեծն կեսար կ'ըսէր որ «ի՛ր յաղթու-
թիւններուն ամէնէն քաղցր պտուղն էր՝ իր կեան-
քին դէմ դաւաճանողներուն կեանքը շնորհելը»:
Ասկէց աւելի փառասուր ու փափուկ վրէժխնդրու-
թիւն չկայ. և պարկեշտ մարդիկ միայն այս վրէժ-
խնդրութիւնն ի գործ կը դնեն: Երբ ձեր թըշ-
նամին կը զղջայ ու կը զիջանի, անկէց վրէժ առ-
նելու իրաւունքնիդ կը կորսնցնէք:

Շատ մարդիկ՝ յարաբերութեան մէջ՝ իրենց
տկար կողմերով միայն կը միանան ընկերութեան:
Պարկեշտ մարդիկ իրենց առաքինութիւններով կը
միանան իրարու, պարզ մարդիկ՝ իրենց հաճոյք-
ներով և չարագործներն ալ իրենց ոճիրներով:

Սեղանն ու խաղն ալ իրենց չափազանցու-
թիւններն ու վտանգներն ունին, ինչպէս սէրն

ունի: Գեղեցկութեան հետ միշտ խաղալ չըլլար,
որովհետեւ երբեմն զուռզարար հրամայելու կ'ել-
լէ: Շատ ամօթալի բան է գինիին մէջ կորսնցնել
բանականութիւնն՝ որ մարդուն առաջնորդն ըլլա-
լու սահմանուած է: Հեշտութեան անձնատուր
եղողն ինքզինք կը նուաստացնէ. ուստի ամենէն
ապահով միջոցն է չվարժուիլ անոր. կարծես թէ
հեշտասէրին հոգին իրեն համար բեռ մ'է: Գալով
խաղին, պատշաճութեան օրէնքներուն վեր ի
վայր տապալում մ'է. մարդ հոն կը մոռնայ իր
արժանապատուութիւնը, կինն ալ իր ամօթխա-
ծութիւնը:

Մորկալից խաղերն ընկերութեան ամեն թե-
րութիւնները կը պարունակեն: Հոն խօսք մէկ
կ'ընեն գիրծը սնանկացնելու եւ զիրար տեսելու.
մեծ փորձութիւն մ'է սա՝ ուղղութեան համար և
քիչ մարդիկ զայն անարատ պահած են խաղի
մէջ:

Հաճոյքներէն համ անելու ամենէն կարեւոր
տրամադրութիւնն է՝ անոնցմէ անցնիլ կամ հրա-
ժարիլ: Հեշտութիւնն անձանօթ բան է ողջամիտ
մարդուն:

Խորհեցէ՛ք որ ամենէն մեծ հաճոյքներուն մէջ
վիշտ մը կայ որ զայն կը վրդովէ, և կամ դժկա-
մակութիւն մը որ զայն կը վերջացնէ:

Խոհեմութիւնը կը պատուիրէ որ քիչ մը փա-
ռասէր ըլլանք, որպէս զի կարող ըլլանք հեշտու-
թեան պատճառած նուաստութիւններուն դէմ
ինքզինքնիս պաշտպանելու: Ասոր համար ալ խիստ
կանուխն սկսիլ պէտք է, որպէս զի կարող ըլ-

լանք կրքերու դէմ ինքզինքնիս պահպանելու. որովհետեւ կրքերն ի սկզբան կը հնազանդին, բայց յետոյ կը հրամայեն. աւելի դիւրին է անոնց յաղթել՝ քան զո՛հ ընել զիրենք:

Նախանձէն զգուշացէ՛ք. նա ամենէն գժուճ ու ամօթալի կիրքն է և միշտ կը մերժուի. Նախանձը՝ փառքի մէկ ստուերն է, ինչպէս փառքն՝ առաքինութեան ստուերն է: Մարդու մը մեծ յատկութիւններով օժտուած ըլլալու ամենէն մեծ նշանն է՝ նախանձ չ'ունենալը:

Բարեճիր մարդ մը չ'իրնար սիրելի ըլլալ առանց առատաձեռն ըլլալու: Ագահն իրաւունք ունի անհաճոյ ըլլալու. որովհետեւ իր ներսն՝ ամեն առաքինութիւններուն դէմ արգելք մ'ունի. այն է՝ ո՛չ արդարասէր է և ո՛չ մարդասէր: Երբ մարդ անձնատուր կ'ըլլայ ագահութեան, փառասիրութենէ կը հրաժարի: Ըսուած է՝ որ վեհանձն ոճրագործներ գտնուած են, բայց վեհանձն ագահ մը տեսնուած չէ:

Թէեւ առատաձեռնութիւնը՝ բնութեան մէկ պարգեւն է, սակայն՝ եթէ մարդ ասոր հակառակ մոլութեան, այն է՝ ագահութեան, տրամադրութիւն ունի, կրնայ ինքզինքն ուղղել խելքով ու խորհրդածութեամբ:

Ագահն ոչինչ չ'վայելեր:

Ըսուած է որ արծաթը՝ լաւ ծառայ եւ յոռի տէր մ'է. իր գործածութենէն կախում ունի իր բարի ըլլալը:

Ագահն՝ աղքատէ մը աւելի կը շարշարուի: Հարստութիւններու ռէրն՝ սկզբնաւորութիւնն է բոլոր մարդութիւններուն, ինչպէս անչափսիրութիւնն՝ սկիզբն է բոլոր առաքինութիւններուն:

Շատ բան պէտք է որ՝ բարիքներու կարգին մէջ՝ հարստութիւններն առաջին տեղը բռնեն, թէեւ չատերուն առաջին փափաքելի բանն է. սակայն առաքինութիւն, փառք եւ մեծ անուն՝ բաղդին ամեն պարագաներէն շատ վեր են:

Պարկեշտ մարդու մը ամենէն սրտագրու հաճոյքն է՝ բարիք ընել ու թշուառներն սիրովել. ինչ տարրերութիւն կ'այ քիչ մ'աւելի արծաթ ունենալուն կամ զայն հաճոյքի համար վատնելուն եւ այդ հաճոյքը՝ բարութեան ու առատաձեռնութեան համարուի մը հետ փոխանակելուն միջեւ: Զոհողութիւն մ'է որ կ'ընէք ձեր փառքէն: Առատաձեռն ըլլալու փոյթ ունեցէ՛ք. ասիկայ պատուական տնտեսութիւն մ'է որ զձեզ պիտի բարձրացնէ ու բարի խօսիլ պիտի տայ ձեր վրոյ:

Մեծ համարը՝ գանձ մ'է: Մի՛ կարծէք թէ միայն մեծամեծ հարստութիւններով կարելի է բարիք ընել. ամեն մարդ կրնայ իր վիճակին մէջ՝ բարիք ընել, իր եւ ուրիշներուն վրայ քիչ մը ուշադրութիւն ընելով. այս զգացումն հաստատեցէ՛ք ձեր սրտին մէջ, եւ ահա զայն գոհացնելու

միջոցը պիտի գտնէք. միշտ առիթներ կը ծնին ձեր աչքերուն առջեւ եւ շատ թշուառներ կան որ ձեզի կ'աղերսեն:

Առատաձեռնութիւնը՝ տալու եղանակէն կախում ունի. առատաձեռն մարդը՝ տուած նուէրին արժէքը կը կրկնապատկէ իր զգացումներով. ագահը զայն կ'ապականէ սենեցած վշտով:

Առատաձեռնութիւնը ոչ զոք սնանկացուցած է. Ագահութիւնը չէ որ տուները կը կանգնէ. անոնք կը կանգնին արդարասիրութեամբ, չափաւորութեամբ ու անկեղծութեամբ: Առատաձեռնութիւնը՝ մեծ ծննդեան մը պարտականութիւններէն մին է: Երբ բարիք կ'ընէք, ըրածնիդ պարգապէս պարտք մը վճարել է. բայց ասոր համար ալ պէտք է որ խոհեմութիւնն առաջնորդ ըլլայ ձեզի ու կառավարէ զձեզ: Անառակութեան սկիզբներն ամօթալի չեն, բայց հետեւանքները վտանգաւոր են:

Քիչ մարդիկ իրենցմէ ստորիններուն հետ վարուել գիտեն: Մեր անձին վրայ ունեցած մեծ զաւախտնիս՝ մեզմէն ստորինները նկատել կուտայ իրր տարրեր ցեղ մը: Այս զգացումներ որչա՛փ հակառակ են մարդասիրութեան. եթէ կ'ուզէք մեծ անուն մը չինել, պէտք է որ դերամատչելի ու քաղցրարարոյ ըլլաք. ամեն վիճակի ու պաշ-

տօնի մէջ ալ կրնաք ունենալ այս յատկութիւնը:

Պէտք է անձին օրինակով հրամայել, ո՛չ թէ իշխանութեամբ. երբ ուրիշ մը ձեր մէկ գործին վրայ կը սքանչանայ, կը բռնադատուի ձեզի նըմանելու աւելի՝ քան երբ կը հրամայուի իրեն: Եթէ իշխող էք, ջանացէ՛ք ձեր օրինակով հրամայելու. եթէ ստորակարգ էք, փոյթ տարէ՛ք սքանչանալու ձեզմէ մեծին օրինակելի գործին վրայ և ինքզինքնիդ բռնադատեցէ՛ք անոր նմանող ըլլալու: Մեղկութեամբ ապրիլ և խստութեամբ վարուիլ ուրիշին հետ՝ բռնաւորութիւն է և ո՛չ թէ մեծութիւն:

Հրամայել շատ դիւրին է, բայց յարգանք ադդել շատ դժուար. ջանացէ՛ք որ յարգանք զգաք ձեզի հրամայողին նկատմամբ և սիրայօժար հընազանդիք. դուք ալ ձեր կարգին՝ յարգանք հըրամայէ՛ք, որպէս զի հնազանդին ձեզի. երբ տան մը կամ՝ ընկերութեան մը մէջ բանականութիւնն ու խոհեմութիւնը տիրեն, ամեն անգամներն ու հաւատար կ'ըլլան և միայն առաքինութիւնն է որ առանձինն կ'որոշուի:

Ամբողջ մարդկութիւնը ցաւով կը դիտէ բազմազին՝ այս ու այն մարդուն միջեւ դրամ տարբերութիւնը: Ջանացէ՛ք որ արժանիքը միայն խըտիր դնէ ձեր ու ձեր նմանին միջեւ. ո՛չ թէ ստացուած աստիճանն ու հպարտութիւնը: Եթէ ծննդեան կամ նիւթական վիճակի կողմէն առաւելութիւն կամ բազդաւորութիւն ունեցեր էք, բազդին մէկ բարիքը կամ խաղն է այդ. մի՛ հա-

ւատաք որ անիկայ ձեր էութեան մէկ անբաժան մասն է: Եթէ այն առաւելութիւնը կամ բաղդաւորութիւնը չունիք, դո՛ւ հղէ՛ք ձեր վիճակէն. արդէն խոհեմութիւնն ու պարկեշտութիւնն ալ զայս կը պահանջեն ու կը պատուիրեն: Եթէ բաղդն զձեզ ուրիշներէն վեր բարձրացնէ, խորհեցէ՛ք որ ձեր տկարութիւններով միշտ մասն կը կազմէք մարդկային մեծ ընկերութեան ու ձեր տալրած միջավայրին մէջ ծանօթ են միշտ ձեր տկար կողմերն՝ հակառակ ձեր ստացած մեծութեան որ ստուեր մ'է միւսին քով: Արդարութիւնը ձեզի կանոն բռնեցէ՛ք եւ անով ուղղեցէ՛ք ձեր հպարտութեան շարժումներն ու պահանջումները:

Մեծութեան եւ թէ՛ ստորութեան մէջ խորհեցէ՛ք որ ամէն բանէ առաջ պարտական էք մարդկութեան ընդհանուր օրէնքին հպատակիլ. խորհեցէ՛ք որ մարդ էք՝ մեծ կամ ստորին ըլլալէ առաջ, եւ մարդու կը հրամայէք կամ կը հնազանդէիք: Նշանաւոր իշխանի մը որդին իր դաստիարակին մահուան վրայ կ'ողբար. իշխանին դրանիկներն՝ անպատշաճ դատելով զայն, դիտողութիւն կ'ընէին իշխանին, բայց սա պատասխանեց իրենց եւ ըսաւ. «Թողէ՛ որ զաւակն է իշխան ըլլալէ առաջ՝ մարդ ըլլայ:»

Եթէ մեծութեան հասնիք, ուրիշներուն երջանկութեան միայն գործածեցէ՛ք զայն, յարգեցէ՛ք զանոնք փոխանակ նուաստացնելու եւ անարգելու, բնաւ մի՛ զգացնէք անոնց՝ իրենց ստորութիւնը. անոնց հետ կենցաղավարեցէ՛ք այնպէս, ինչպէս կ'ուզէք որ ձեր մեծաւորները ձեզի հետ վարուին:

Շատ մարդիկ իրենց անձին հետ վարուիլ չեն գիտեր, չարունակ կը խորհին իրենց անձէն դուրս փնտռել երջանկութիւնը: Եթէ կրնաք, ջանացէ՛ք ձեր խորհրդածութիւններուն մէջ ու ձեր ներսն հաստատել ձեր երջանկութիւնն, հոն պիտի կարենաք բաղդին ձեզի զլացած բարիքներուն համարժէք բան մը գտնել. բայց բանաւոր պատճառ մ'ունենալու էք ասոր համար, որպէս զի պարզապէս ուրիշներէն հեռացում չ'ըլլայ:

Առանձնութիւնը կը սիրէք. բայց չ'ըլլայ որ ընկերութիւնը մնաս կրէ ձեր առանձնութենէն: Երբեմնակի առանձնութիւնն օգտակար է, հոն դուք ձեր վրայ կրնաք անդրադառնալ: Խորհրդ-

դածեցէ՛ք մասնաւոր ճշմարտութիւններու վրայ՝ որոնք ձեր բանականութիւնը կը զօրացնեն։ Առանձնութեամբ՝ յարաբերութիւն մը կը հաստատէք լաւ հեղինակներու հետ։ Գործերնին զիտցող խելացի մարդիկ ծանօթութիւններնին չեն շատցներ, այլ ընտրութիւն կ'ընեն անոնց մէջ։

Ա՛յնպէս աշխատեցէ՛ք որ ձեր խորհրդածութիւններն ազդեն ձեր բարբերուն վրայ ու ձեր ամեն ընթերցանութիւններուն բերած շահն ըլլայ առաքինութիւն։

Ամէն բանի խորը թափանցելու ջանք ըրէ՛ք ու բոլորովին աւովին կարծիքներուն գերի մի՛ ըլլաք։

Սովորական ընթերցանութեան գրքերնիդ ըլլայ Ս. Գիրքը, մանաւանդ Նոր Կտակարանի մասն, ընդհանուր ու ժամանակակից պատմութիւնը։ Առաջին երկուքին մէջէն կրօնքի ու բարոյականի պատմական սկզբունքները պիտի քաղէք, վերջինին մէջ մարդկային իրերու եւ դէպքերու ընդհանուր շարքին, անոնց կապակցութեան ու հետեւանքներուն վրայ գաղափար պիտի ունենաք, առաջինով ձեր հոգւոյն ու մտքին վիճակը պիտի քննէք ու անոր համեմատ պիտի տրամադրէք զայն բարոյականի տեսակէտով։ Իսկ երկրորդին միջոցաւ ձեր մարդկային գործերը պիտի կանոնաւորէք եւ ուղղէք ու անոր համեմատ գործէք, որպէս զի աշխարհի ու ընկերութեան օգտակար անդամ ըլլաք եւ բարի ու օրինակելի յիշատակ մը թողուք ձեր ետեւէն՝ ինչպէս հին պատմութեան մէջ մարդկութեան մեծ ծամեծ դէմքերը։ Այս ամենքն ալ կարգացած

գրքերնուդ վրայ խորհրդածելով ձեռք կը բերուն։ Երբ մտքերնիդ միայն պատմական իրողութիւններով բեռնաւորէք եւ հեղինակներուն խորհուրդներով ու կարծիքներով տոգորէք, պարզապէս ուրիշն գաղափարական սպրանքներով ձեր միտքը քանցըրէցած ու խճողած կ'ըլլաք։ Մէկ քառորդ ժամու խորհրդածութիւնն աւելի կ'ընդարձակէ ու կը կազմակերպէ ձեր միտքը՝ քան ժամերով ընթերցանութիւնը։ Ինչ բան գիտնալը չէ որ երկիւղ կ'ազդէ, այլ մոլորութիւնն ու սխալ դատողութիւնը։

Խորհրդածութիւնն առաջնորդ մ'է որ կը տանի դէպ ի ճշմարտութիւն։ Պատմութեան մէջ իրողութիւններն իբր հեղինակութիւն ըմբռնեցէ՛ք որով բանականութիւնն հաստատուն կուտան մը կ'ունենայ, եւ կամ իբր նիւթ ու առարկայ՝ որով բանականութիւնը կը հրահանգուի։

Պատմութիւնը՝ տեղեկութիւններ պիտի տայ ձեզի ձեր գործերուն ու պաշտօնին վերաբերեալ։ Եւ այն անոնցմէ ձեր սպասած օգտակարութիւնը քաղելէ վերջ՝ բարոյական աւելի կարեւոր շահ մը ալ ունիք անկէ քաղելիք։

Մարդուն գիտութեան առաջին առարկան՝ նոյն ինքն մարդն է։

Պատմութիւնն ուսումնասիրելն է՝ մարդուն կիրքերն ու կարծիքներն ուսումնասիրել ու անոնց խորը թափանցել, եւ մեծ երեւցած գործերն՝ որ յաջողութիւններու քօղին տակ ծածկուած ու նուիրագործուած ըլլալով հանդերձ՝ իրենց շարժառիթ պատճառներն երեւան ելլելէն վերջ իսկապէս պախարակելի են շատ անգամ, հոլանի

ցուցնել։ Չկայ այնչափ երկդիմի բան՝ որչափ մարդկան գործերը . զանոնք խորապէս ճանչնալու համար պէտք է անոնց ծագումը փնտռել։ Մենք մեզմէ գոհ ըլլալէ առաջ պէտք է մեր գործերուն նպատակին եւ ոգւոյն վրայ վստահ ըլլանք։

Քիչ բարիք ու շատ չարիք կը գործենք, մասնաւորապէս որ մեր գործած քիչ մը բարիքն ալ ապականելու եւ չարաչար ընելու վարպետութիւն ալ ունինք։

Պատմութեան մէջ իշխանները նկատեցէ՛ք իբր թատերական մարդիկ . միայն մեր՝ իրենց հետ ունեցած միևնոյն հասարակաց յատկութիւններով է որ կը շահագորգուեն զմեզ։ Ասիկայ այնչափ ճշմարիտ է որ այն պատմագիրներ, որ իշխաններէն աւելի մարդը նկարագրած են ու յանձին ծառաներուն՝ իշխանները կը ցուցնեն մեզի, աւելի հաճելի կ'երևնան մեզի։ Մենք զմեզ կը դանենք անոնց անձին մէջ, աւելի կը սիրենք մեր թերութիւններն ու տկարութիւնները տեսնել մեծերուն վրայ։ Ասիկայ կերպով մը զմեզ կը մխիթարէ մեր տկարութիւններու ու նուաստութիւններու մասին եւ կերպով մը զմեզ անոնց կը հաւասարեցնէ։ Վերջապէս պատմութիւնը նկատեցէ՛ք իբր վկայ հին ժամանակներուն եւ պատկեր ու նկարագիր հին բարքերուն, անոնց մէջ ինքզինքնիդ պիտի ճանչնաք ու ձեր սնտախառութիւնը պիտի չվիրաւորուի։

Սիրական թուոնե՛րս, զձեզ աւելի պիտի խորախուսեմ որ աւելի ձեր սրտին վրայ աշխատիք՝ քան թէ մտքերնիդ կատարելագործեցէ՛ք . ձեր

ամբողջ կեանքի ուսումն ու աշխատութիւնն այս պիտի ըլլայ։ Մարդուն ճշմարիտ մեծութիւնը սրտին մէջ է . պէտք է կրթել ու վարժեցնել սիրտը՝ որ աւելի մեծ բաներու փափաքի եւ ինքզինք անոնց արժանի ըլլալու համարձակի։ Աւելի պարկեշտութիւն է ինք իր անձին նկատմամբ փառասէր ըլլալ՝ քան որչափ ուրիշներուն նկատմամբ փառասէր ըլլալ ծաղրելի է։

Ձեզի ու ձեր վիճակին արժանի խորհուրդներ ու զգացումներ ունեցէ՛ք։ Առաքինութիւնը՝ մարդուն վիճակը կը բարձրացնէ, իսկ մոլութիւնը կը նուաստացնէ։ Եթէ մէկն ուզիլ սրտի տէր եղած չըլլալու դժբաղդութիւնն ունի, պէտք է ուղղել զայն իր անձին շահուն համար։ Մարդ միայն սրտին միջոցաւ մեծարելի է, միայն անով երջանիկ է, քոնի որ երջանկութիւնն՝ զգալու եղանակէն կախում ունի։ Եթէ ձեր զգացումները միայն ունայն կրքերու համար են, անոնց սնտոյն հաճոյքներուն գերին կ'ըլլաք։ Ծաղիկներ կը ներկայացնեն ձեզի, բայց զգուշացէ՛ք ձեր հաճոյքներու մատնութենէն, թունաւոր սիրուն միջատներ ծածկուած են անոնց մէջ՝ որ առաջին առիթով կը խայթեն։

Երբեմն հաճելի բաներու ետեւէ եղէ՛ք . բայց

Երբ բոլորովին անձնատուր ըլլաք անոնց, վիշտեր կ'ունենաք: Շատ մարդիկ իրենց կեանքին առաջին մասը կը գործածեն՝ երկրորդը թշուառացրնելու: Պէտք է որ ձեր հաճոյքներուն մէջ բանականութիւնը բոլորովին մէկ կողմ թողուք, եթէ կ'ուզէք որ վերստին դռնէք զայն ձեր վշտերուն մէջ:

Վերջապէս, լաւ պահպանեցէ՛ք ձեր սիրտն որ անմեղութեան ու երջանկութեան ակն է: Մտքի ու սրտի ազատութիւնը շատ սուղ գնած է՝ ք ըլլար ձեր հաճոյքները գոհելով: Ուստի բնաւ մի՛ յուսաք ու աշխատիք հեշտութիւնը՝ փառասիրութեան հետ ու մեղկութեան հրապոյրն՝ առաքինութեան վարձատրութեան հետ դաշնակցել, բայց երբ հաճոյքները մէկ կողմ դնէք, ուրիշ շատ բաներով կրնաք անոնց ազդած կարծեցեալ փնտրել: Փառքն ու առաքինութիւնն իրենց հրապոյրներն ունին՝ որ հոգւոյն ու սրտին հեշտութիւնը կը կազմեն:

Փոյթ ունեցէ՛ք նաեւ դուք ձեր անձէն վախճալու եւ ինքզինքնիդ յարգելու: Երջանկութեան հիմն՝ հոգւոյն խաղաղութեան ու խղճին ներքին վկայութեան մէջ է: Խիղճն է փափուկ վկայութեան մը այն ներքին զգացումն որով վստահաբար կը գիտնաք թէ դուք ձեզի յանդիմանելու ոչինչ չ'ունիք: Դարձեալ կը կրկնեմ մարդ որչա՛փ երջանիկ կ'ըլլայ, երբ գիտէ ինք իր անձին հետ ապրիլ արժանապէս, ինքզինք սիրայօժար ուղղել եւ ախարայ ինքիրմէ հրաժարիլ: Այլ եւս աշխարհ նուազ հարկաւոր կ'ըլլայ ձեզի, բայց զգուշացէ՛ք

որ ասիկայ զձեզ չձանձրացնէ: Պէտք է որ ուրիշներուն նկատմամբ մեկուսացում մը զգալի ընել. անոնք ալ ձեզմէ խոյս կուտան, երբ դուք իրենցմէ խոյս տաք: Անոնց պէտք ունիք, անոնցմէ հրաժարելու ո՛չ տարիքն ունիք եւ ո՛չ պաշտօնը. բայց երբ մարդ գիտէ ինք իր անձին ու աշխարհի հետ ապրելու եղանակն, այս երկու հաճոյքները զիրար կը բռնեն:

Փառքի զգացումը շատ բաներու մէջ կրնայ օժանդակել ձեր բարձրանալուն եւ երջանկութեան, բայց կրնայ նաեւ թշուառ ու նուազ մեծարելի ընել զձեզ, եթէ չգիտնաք վարել եւ ուղղել զայն: Պատուոյ զգացումն ամենէն սաստիկ ու ամենէն տեւական ճաշակն ու յօժարութիւնն է: Պատուոյ սէրն ամեն բանէ վերջը կը թողու զմեզ. բայց փառասիրութեան հետ չչիսթէք զայն: Փառասիրութիւնն ուրիշին հաւանութիւնը կը խնդրէ ու կը մուրայ, մինչդեռ ճշմարիտ փառքը՝ խղճին ներքին վկայութիւնը: Զանազէ՛ք ձեր ներսը գրտնուած փառքի զգացումը գոհացնել. վստահ եղէ՛ք այս ներքին վկայութեան: Զեր ատեանը՝ ձեր ներսն է. ինչո՞ւ ուրիշ տեղ կը փնտռէք զայն: Դուք անձամբ կրնաք միշտ դատել թէ ի՞նչ կ'արժէք: Երբ ուրիշներ կ'ուրանան ձեր բարի յատկութիւնները, մխիթարուեցէ՛ք: Նշանակութիւն չունի պարկեշտ երեւալը՝ որչա՛փ պարկեշտ ըլլալը: Անոնք որ ուրիշին նպաստաւոր կարծիքը բանի տեղ չեն դնել եւ միայն անոր արժանի ըլլալու գործ կ'ընեն, երկուքն ալ կը շահին: Ի՞նչ յարաբերութիւն կայ մարդուն մեծութեան ու այն ի-

բերու փոքրիւթեան միջեւ՝ որոնցմով կը փառա-
ւորուի: Չի կայ ա՛յնչափ վատայարմար ու անկա-
պակից բան՝ քան մարդուն արժանապատուու-
թիւնն ու շատ մը սնոտի բաներէ քաղած փա-
ռասիրութիւնը, այսպիսի անհիմն կամ յուռհաս-
տատ փառք մը՝ արժանիքի սով կը նշանակէ: Այն
մարդիկ որ ճշմարիտ մեծութիւն մ'ունին, սնա-
փառութեան չլացումներուն ու փայլերուն գերի
ու ստորուկ չեն ըլլար:

23

Սիրական թուներս, ո՛րչափ կարելի է՝ գոհ
եղէք ձեր վիճակէն: Շատ հազուադիւր ու շատ
յարգելի են այն մարդիկ որ գոհ են իրենց վի-
ճակէն: Չի կայ յուռ վիճակ մը որ իր լաւ կողմը
չունենայ. ամեն վիճակ իր տեսակէտն ունի, պէտք
է ինքզինք անոր պատրաստել ու անոր մէջ յարա-
տեւել սորովի՛ն ինչպէս վայել է. յանցանքը վի-
ճակներուն չէ, այլ մերն է: Շատ պատճառներ
ունինք մեր խառնուածքին դէմ գանգատելու՝
քան բազմին դէմ: Դէպքերուն կը վերադրենք այն
թերութիւններն որ վիշտերէ յառաջ կուգան:
Չարիքին պատճառը մեր ներսն է եւ մենք ուրիշ
տեղ կը փնտռենք: Շատ անգամ երբ մեր խառ-
նուածքը կը քաղցրացնենք կամ կը բարեփոխենք,
մեր բաղդն ալ կը փոխուի: Աւելի դիւրին է զմեզ
իրերուն յարմարցնել՝ քան իրերը մեզի: Ստէպ
դարման մը փնտռելու ջանքն աւելի կը զրգուէ
չարիքը, երեւակայութիւնն ալ՝ վշտին հետ հա-

մաճայնելով՝ աւելի կ'աճեցնէ ու կը զօրացնէ զայն:
Եթէ չարիքին վրայ շատ մտածենք, միշտ ներկայ
կ'ըլլան մեր հոգւոյն մէջ. անօգուտ ընդդիմու-
թիւնն ալ՝ մեր անոնց հետ ունենալիք վարժու-
թիւնը կը յապաղեցնէ: Պէտք է տեղի տալ չա-
րիքին: Համբերութիւնը միայն կրնայ քաղցրացը-
նել զանոնք:

Եթէ կ'ուզէք իրաւունք ունենալ այս դատին
մէջ, պէտք է գոհ ըլլաք ձեր վիճակէն: Պէտք է
ապահովապէս գիտնալ թէ չկայ վիճակ մը որ իր
ցաւերը չունենայ, մարդկային կեանքի ճակատա-
գիրն է այս, չկայ անարատ ու անխառն բան մը,
ամեն բան խառն է: Հաստատուն երջանկութեան
մը փափաքիլ՝ հասարակաց օրէնքէն ու պայմանէն
դուրս ըլլալ ուղեւ է: Ձեզի ամենէն աւելի եր-
ջանիկ երեւցած մարդիկ՝ իրապէս երջանիկ պիտի
չգտնէք, եթէ իրենց բաղդը կամ սիրտը քննէք:
Ամենէն աւելի բարձր մարդիկ շատ անգամ ամե-
նէն աւելի թշուառ են:

Դուք ձեր անձին վրայ դատեցէ՛ք, ո՛չ թէ
ուրիշին կարծիքին համեմատ:

Թշուառութիւններն ու անկարողութիւնները՝
սխալ դատողութիւններէն յառաջ կուգան, սխալ
դատողութիւններն զգացումներէն, զգացումներն
ալ իրարու հետ ունեցած յարաբերութենէն. այս
է պատճառն՝ որ այսպիս յարաբերութեամբ, զգա-
ցումներով ու սխալ դատողութեամբ մարդիկ միշտ
աւելի անկատար կ'ըլլան: Սխալ դատողութիւն-
ներուն ձեր վրայ ըրած ազդեցութիւնը տկարա-
ցընելու եւ ձեր փափաքներն ու վիշտերն ամա-

քելու ու չափաւորելու համար՝ խորհեցէք որ ժամանակն ամէն բան կը մոռցնէ, թէ՛ վիշտ եւ թէ՛ հաճոյք, կեանքի իւրաքանչիւր վայրկեան՝ ձեզմէ մաս մը կը պակսեցնէ եւ ամէն բան հետզհետէ անցեալին անդունդներուն մէջ կը խորասուզուի՝ ուրկէ այլեւս բնաւ դուրս չելլեր։

Ամեն ինչ որ մեծ է աշխարհի վրայ, մարդէն լաւ չէ։ Պատիւներ, աստիճաններ, առաջնութեան շնորհքներ, ամենքն ալ իրականութենէ զուրկ տեսարաններ ու արարողութիւններ են, չը կարծէք որ ատենք՝ մարդուն էութեան կապուած յատկութիւններ են։ Այսպէս պէտք է նկատէք ձեզմէ բարձր եղողները։ Բայց կան նաեւ շատ թշուառներ որ ձեզմէ վար են։ Դիպուածին կամ բաղդին միայն կը պարտիք ձեր ու անոնց միջեւ կեցած տարբերութիւնը։ Սակայն հպարտութիւնն ու մեր անձին վրայ ունեցած բարձր համարումներս՝ իբր իրաւացի բարիք մը նկատել կուտայ մեզի մեր վիճակն ու մեր չունեցածն ալ իբր դուրսութիւն։ Կրնանք դատել որ ասկէց աւելի անարդար բան չի կայ։ Խաղաղութեամբ վայելեցէք ձեր վիճակին բարիքը, բայց քաղցրութեամբ ալ անոր վիշտերուն համբերեցէ՛ք։ Խորհեցէ՛ք որ՝ ո՛ւր որ մարդիկ կան, թշուառներ ալ կան։ Այնպէս նկատեցէ՛ք՝ որպէս թէ այն ամէն դէպքերն ալ նախատեսուած ու ձեզի ծանօթ են։

Վերջապէս, միշտ յիշեցէք որ երջանկութիւնը ձեր վարքէն ու բարքէն կախում ունի, բայց իր լրութիւնն՝ անմեղութեան մէջ պէտք է փնտռել, ուր բնաւ պարապ չէք ելլեր։

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍԲ

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Կեանքի մէջ մարդ ո՛րչափ յառաջանայ, ա՛յնչափ աւելի բարեկամութեան պէտքը կը զգայ։ Ո՛րչափ բանականութիւնը կատարելագործուի, միտքը փափկանայ ու սիրտը մաքրուի, ա՛յնչափ աւելի կարեւոր կ'ըլլայ բարեկամութեան զգացումը։

Ամեն ատեն բարեկամութիւնը՝ կեանքի բարիքներէն գրէթէ առաջինը նկատուած է։ Բնածին զգացում մ'է աս. սրտին առաջին բաբախումըն եղած է ուրիշ սրտի մը միանալու համար։ Սակայն մարդիկ ընդհանրապէս կը տրտնջեն ու կ'ըսեն թէ բնաւ բարեկամ մը չկայ։ Ա՛յնչափ անցեալ դարեր հազիւ կատարեալ բարեկամութեան երեք-չորս օրինակներ կը ցուցնեն։ Քանի որ ամեն մարդիկ միաձայն կ'ընդունին որ բարեկամութիւնն՝ հրապոյրներ ունի. ինչո՞ւ, հասա՞

բակաց օգտին համար, չեն միաբանիր ու չեն համաձայնիր՝ այն հրապույրները վայելելու համար։ Իրենց անկարգութեան մէկ արդիւնքն է որ իրենց ճշմարիտ շահերուն նկատմամբ կոյր են ամենքն ալ։ Խոհեմութիւնն ու ճշմարտութիւնն աւելի ճարպիկ կ'ընեն մեր անձնասիրութիւնն՝ զմեզ լուսաւորելով եւ կը սորվեցնեն որ մեր ճշմարիտ շահն է առաքինութեան յարիւ, եւ առաքինութիւնն ալ բարեկամութեան քաղցր հաճոյքները կուտայ։ Ուրեմն փնտռենք թէ որո՞նք են բարեկամութեան հրապույրներն ու օգուտներն, ո՞րն է բարեկամութեան ճշմարիտ նկարագիրն եւ որո՞նք են անոր պարտականութիւնները։

Բարեկամութեան օգուտներն ինքնին բաւական կը ներկայանան մեզի։ ամբողջ մարդկութիւնը միաձայն կը վկայէ որ բոլոր բարիքներուն մէջ ամենէն աւելի փափաքելիներն են. առանց բարեկամութեան՝ կեանքն առանց հրապույրի կը մնայ։ Մարդը շատ պէտքեր ունի. ինքնիրեն մնալով՝ միշտ դատարկութիւն մը կը զգայ իր ներսը՝ զոր բարեկամութիւնը միայն կրնայ լեցնել։ միշտ անհանգիստ ու միշտ մտայոյզ՝ միայն բարեկամութեան մէջ կը հանդարտի ու կը հանգչի։ Մեր նախնիք ըսած են՝ որ սէրն՝ աղքատութեան ու հարստութեան ծնունդն է, աղքատութեան՝ որովհետեւ միշտ կը խնդրէ, հարստութեան՝ որովհետեւ առատաձեռն է։ Բարեկամութիւնն ալ չի՞ կրնար միեւնոյն ծագումն ունեցած ըլլալ։ Երբ բռնն է, զգացում կը խնդրէ. փափուկ հոգիները սրտին պէտքերն աւելի կը զգան՝ քան կեանքի

միւս ամէն հարկաւոր պէտքերը։ Բայց քանի որ առատաձեռն եւ առատասիրտ ալ է, արժանի է որ իրր գուստը հարստութեան ճանցցուի նաեւ, որովհետեւ ներքի չէ բարեկամութեան գեղեցիկ անուամբ զարգարութիւ, երբ մարդ իր բարեկամին օգնութեան չի հասնիր պէտքի ատեն։ Վերջապէս, զգայուն նկարագիր ունեցող մարդիկ կը ջանան իրարու միանալ զգացումներու միջոցաւ. սիրտը՝ սիրելու համար կազմուած ըլլալով, կեանքէ կը զրկուի, երբ մերժէք իրեն՝ սիրելու կամ սիրուելու հաճոյքը։ Բարիքներով, հարստութիւններով ու պատիւներով լեցուցէ՛ք մարդ մը, բայց բարեկամութեան քաղցրութիւններէն զրկեցէ՛ք զայն, պիտի տեսնէք որ կեանքի բոլոր վայելքներն ու չինչ պիտի ըլլան իրեն համար։ Խոհական մարդիկ ինքզինքնին կը զրկեն սէրէ, կ'ընեն՝ իրենց պարտականութեան կապուելէն, եւ մարդիկ՝ յոռի ընտրութիւն մ'ընելու վախով։ Բարեկամութիւնը կը յանկուցանէ, սէրը կը յափշտակէ։ Բարեկամութիւնը՝ սիրոյ կորուսաներով աւելի կը հարըստանայ, աւելի զթոտ, աւելի եռանդուն ու աւելի փութկոտ կ'ըլլայ։ Սիրոյ ամէն փափկութիւններն ասոնց մէջ կը գտնուին։ Նորածին ջարեկամութիւնը խարուելու ենթակայ է. նորութիւնը շատ բաներ կը խոստանայ ու հաճելի կ'ըլլայ. ի՞նչ որ յոյս ու ակնկալութիւն կուտայ, մեծ արժէք ունի։ Պատրանքն է այնպիսի զգացում մը որ ճշմարտութենէն կը հեռացնէ զմեզ ու մեր լոյսերը կը մթագնէ։ Զձեզ սիրելու սկսող մարդուն վրայ կը նշմարէք ամեն ինչ որ բարի է. ե-

բեւակայութիւնն որ միշտ ի հաճոյս սրտին կը գործէ, սիրուած անձին ա՛յնպիսի արժանիք մը կը վերագրէ՝ զոր անիկայ չունի։ Կը սիրենք մեր բարեկամներն աւելի երեւակայական՝ քան իրական յատկութիւններուն համար։ Կան նաեւ բազմէ կամ համակրութենէ ծնունդ առած բարեկամութիւններ, անձանցով կապեր որ դմեց իրարու կը կապեն սերտիւ. պէտք չենք ունենար խոստման ու երդման. վստահութիւնը խօսքէն առաջ ու զօրաւոր կ'ըլլայ։ Բարեկամութեան մէջ կը վայելենք սիրոյ ամենէն քաղցր պոռնկներն ու վայելքներն, այն է՝ վստահութեան հաճոյք, հոգին իր բարեկամին համար ի վտանգի դնելու հրապոյր, կարգալ աւոր սրտին մէջ, բացէ ի բաց ծանչնալ զայն, անձնական տկարութիւնները ցուցնել, որովհետեւ պէտք է բարձրաձայն խորհիլ՝ այսինքն համարձակ խօսիլ բարեկամին առջեւ։ Միայն բարեկամութեան քաղցր հաճոյքները վայելողները գիտեն՝ թէ ո՛րպիսի հրապոյր կայ ամբողջ օրեր ի միասին անցընելուն մէջ։ Ո՛րչափ արագասահ կ'ըլլան սիրելիի մը հետ անցուած փամրը։

Որպիսի՞ ապաւէն մ'է բարեկամութիւնը։ Բարեկամութեան միջոցաւ խոյս կուտաք ուրիշներէն՝ որ դրեթէ ամէնքն ալ, խաբեբայ, ստախոս ու փոփոխամիտ են։ Բարեկամութեան ամենամեծ օգուտներէն մէկն ալ՝ բարի խրատներ տալն է։ Մարդ ո՛րչափ խոհական ըլլայ, պէտք ունի առաջնորդուելու. պէտք է նոյն իսկ իր յատուկ բանականութենէն կասկածիլ, որովհետեւ կիրք մը

չառ անգամ իրեն հաճոյ երեւցած կերպով խօսիլ կուտայ անոր։ Մեծ օգնութիւն մ'է, երբ մարդ գիտէ թէ առաջնորդ մ'ունի՝ զինքը վարելու եւ ուղղելու համար։

Մարդիկ կը սիրեն մեծ օրինակներէն խոյս տալ ու մերժել զանոնք, որովհետեւ անոնք շատ բան կը պահանջեն իրենցմէ, ուստի ցնորք կ'անուանեն զանոնք. ասիկայ իրենց ճշմարիտ շահերը չճանչնալ է։ Երբ բարեկամութեան պարտականութիւններէն խոյս տանք, անոր բոլոր օգուտները կը կորսնցունենք։ Բարեկամութիւնն է ընկերութիւն մը, յարաբերութիւն մը, փոխադարձ կապակցութիւն մը, ուր բան մը հաշուի մէջ չէ, ուր բան մը չի պահանջուիր, որուն մէջ ամենէն պարկեշտ մարդն աւելի կուտայ եւ ինքզինք երջանիկ կը սեպէ առաջնութիւն ունենալուն համար։ Մարդ իր բարեկամին հետ կը բաժնէ ամեն բան, հաբըստութիւն, վարկ, խնամք, ծառայութիւն, ամէն բան անոր է՝ բաց ի պատիւէն։ Բարեկամութիւնը շատ առաւելութիւններ ունի, բայց ամենէն մեծն է իր բարեկամին անձին վրայ գտնել ճշմարիտ կաղապար մը, որովհետեւ մարդ իր սիրած անձին համարման կը ցանկայ ու կը փափաքի, եւ այս փափաքն ալ կը մղէ ու կը ստիպէ զինքն այն համարման առաջնորդող առաքինութիւնն օրինակելու։

Մեծամեծ անձերու մէջէն ամենէն աւելի մեծարելին ու յարգելին ընտրեցէ՛ք, ա՛յնպէս գործեցէ՛ք՝ որպէս թէ անոր առջեւ էք, հաշիւ տուէք անոր ձեր ամեն գործերուն համար. այն մեծ

մարդը որ ձեր յարգանքը կը վայելէ, ձեր բարեկամն է: Յարգելի բարեկամէ մը աւելի մեծ երաշխաւորութիւն մը չէք կրնար ունենալ ձեր անձին նկատմամբ՝ ուրիշներուն հանդէպ: Ներելի չէ մեզի՝ անոր առջեւ թերի ու անկատար ըլլալ տեսնուած չէ բնաւ որ մուլութիւնը միանայ առաքինութեան հետ: Չենք ուզեր բնաւ տեսնել ինչ որ զմեզ կը դատէ ու կը դատապարտէ միշտ: Մարդ պէտք է որ իր անձին վրայ վստահ ըլլայ, որպէս զի կարենայ համարձակիլ բարեկամներ ունենալու: Եթէ յաջողեցաք ճշմարիտ բարեկամ մը ձեռք բերել, միայն անոր առջեւ երկիւղ զգացէ՛ք, եթէ մահուամբ կորսնցուցիք ճշմարիտ բարեկամ մը, չափազանց վիշտ զգացէ՛ք, մանաւանդ անոր համար որ կարելի է թուլանաք առաքինութեան ճամբուն մէջ, մինչդեռ անիկայ ձեր կեանքի առաջնորդն ու վկան էր: Վերջապէս ճշմարիտ ու կատարեալ բարեկամութիւնն՝ առաքինի ըլլալու հարկաւորութեան մէջ կը դնէ զմեզ: Որովհետեւ բարեկամութիւնը միայն ինքզինքնին զիտցող անձերու մէջ կրնայ պահպանուիլ, ուստի իւրաքանչիւրին վրայ ալ պարտականութիւն կը դնէ ու կերպով մը կը ստիպէ զիրենք՝ իրարու նմանիլ ու զիրար չկորսնցունել:

Ուրեմն բարեկամութեան մէջ պիտի գտնէք բարի խրատ ընդունելու երաշխաւորութիւն, բարի օրինակ ըլլալու նախանձաւորութիւն, ցաւերու մասնակցութիւն, կարօտութիւններու մէջ օգնութիւն՝ առանց խնդրելու, սպասելու եւ գնելու:

Տեսնենք հիմայ բարեկամութեան ճշմարիտ նշանակարագիրները:

Բարեկամի մը անձին վրայ փնտռուելիք առաջին արժանիքն է առաքինութիւնը. սա է որ կ'երաշխաւորէ մեզի՝ անոր մեր բարեկամութեան ընդունակ ու արժանի ըլլալը: Ոչինչ մի՛ յուսաք ձեր միութենէն, երբ այս հիման վրայ հաստատուած չէ: Այսօրուան բարեկամութիւնն ո՛չ թէ ճաշակը կը կազմէ. այլ պէտքերն են որ կը կազմեն, մոքի ու սրտի միութիւնը չեն փնտռուիր, ուստի այսպիսի բարեկամութիւններու կազմուիլն ու վերջանալը մէկ կ'ըլլայ: Բարեկամութեան մէջ չկայ գոտութիւն կամ բաժանում մը որ երկուքէն մէկուն վրայ չծանրանայ. ոչ ոք կրնայ խոյս տալ խարուած ըլլալու եւ խօսքէն դարձած ըլլալու ամօթէն: Կը կապուին՝ առանց զիրար քննելու եւ կը բաժնուին՝ առանց խորհելու եւ վարանելու. ասկէ աւելի անարգելի բան չկայ: Հազարներու մէջէն ընտրեցէ՛ք ձեր բարեկամն. այսպիսի ընտրութենէ մ'աւելի կարեւոր բան չկայ, քանի որ երջանկութիւնն անկէ կախում ունի: Շատ տխուր բան է անպիտան ձեռքերու մէջ խնալ, բաժանման մը ամօթին ենթարկուիլ կամ արժանիք չունեցող անձերու հետ բարեկամութիւն հաստատած ըլլալու վիշտն ունենալ: Պէտք է խորհիլ նաեւ որ մեր բարեկամները՝ մեր նկարագիրը կը յայտնեն. զմեզ կը փնտռեն անոնց անձին վրայ. ասիկայ՝ կերպով մը՝ մեր նկարագիրը խոստովանել է հասարակութեան առջեւ: Ամօթ կը զգայ մարդ, երբ անխոհմաբար խոստովանի այնպիսի

բարեկամ մը ունենալը: Կ'ուզէ՞ք մեծարուիլ, մեծարանքի արժանի մարդու հետ ապրեցէ՛ք: Ուրեմն կապուելէ առաջ պէտք է լաւ ճանչնալ: Մէկուն՝ մեր բարեկամութեան արժանի ըլլալուն առաջին ապահով նշանն է առաքինութիւնն, ասկէ վերջ պէտք է մնտուել կիրքերու գերի չեղող բարեկամներ: Փառասէր ու ամբարտաւան մարդիկ չեն կրնար ունենալ այս քաղցր զգացումը, թող թէ անոնք որ սիրոյ կապերով բռնուած են: Սէրը՝ բարեկամութեան ամբողջ աշխոյժն իրեն հետ կ'առնէ կը տանի: Սէրը՝ խռովայոյզ ու անհանդարտ կիրք մ'է, մինչդեռ բարեկամութիւնը՝ քաղցր ու կանոնաւոր զգացում մ'է: Սէրը՝ հոգւոյն կուտայ այնպիսի արեւոցուցիչ ուրախութիւն մը որ շատ անգամ սաստիկ վիշտերու պատճառ կ'ըլլայ. բարեկամութիւնն՝ իրաւացի ուրախութիւն մը կուտայ, միշտ մաքուր ու միշտ հաւասար: Ոչինչ չի կրնար զայն կասեցնել եւ ո'չ ձանձրացնել, որովհետեւ հոգին կը սնուցանէ: Ասկէ զատ, եթէ արժանիքի տէր անձի մը հետ կապուած էք, ո'չ ապուքէն ձեր ամբողջ վստահութիւնն ունի: Սիրահարի մը բարեկամութիւնը շատ ցամաք է, կրնայ խնամքներ ու ծառայութիւններ մատուցանել ձեզի, բայց ո'չ բնաւ զգացում: Առաքինի սիրոյ մը վարձատրութիւնն է բարեկամութիւն. բայց ո'չ թէ սովորական սէրն է որ զձեզ անոր կ'առաջնորդէ, այլ մաքուր ու անարատ սէրը: Նանրամիտ ու անառակ մարդիկ անյարմար են բարեկամութեան. մէն մի առարկայ՝ բարեկամութեան վերաբերեալ զգացումէն ու հա-

ճոյականութենէն մաս մը կը յափշտակէ: Թէեւ միշտ ըսուած է՝ թէ պարզ զգացումէն աւելի հաստատուն հիմեր տալ պէտք է բարեկամութեան, սակայն՝ եթէ ճաշակը դործի չի խառնուի, մարդ բնաւ չբռնուիր. միտքը չի կրնար համոզուիլ: Եթէ սիրտը յուզուած ու շարժած չէ, կարելի չէ ո'չ աւելի արագ եւ ո'չ աւելի հեռին երթալ: Առաքինութիւնն ու ճաշակն այնպիսի բարեկամութիւններ կազմած են՝ որոնց յիշատակը մինչեւ մեզի եկած հասած է:

Բռնու կիրքերէ ստրկացող մարդիկ աւելի յարմարութիւն ունին ճշմարիտ բարեկամութեան: Անոնք որ շատ մը սնտոյի զուարճութիւններէ զերծ են, կը կապուին ձեզի զգացումով. բայց, թէեւ անզգայ են իրենց յատուկ պէտքերուն, միշտ կը զգան ու կը պիտի են իրենց բարեկամներուն պէտքերը: Բնաւ չենք կրնար այնպիսի անկախ կերպով ասլի, որպէս զի կարենանք իրարու պէտք չունենալ. բայց ծառայութիւնները պէտք է որ բարեկամութեան հետեւին, եւ ո'չ թէ բարեկամութիւնը ծառայութիւններուն հետեւի: Բարեկամութեան մէջ պէտք է նաեւ համակերպութիւն, հասակակցութիւն ու միեւնոյն ճաշակ: Բարձր գիրքերու հասնող մարդիկ կը կուրնան իրենց երջանկութենէն, բողբոջ զգուած այս անկարգ մտքերը գրեթէ յարմար չեն բարեկամութեան: Մարդ ո'րչափ բարձրաստիճան ըլլայ, բայց բարեկամ չունենայ, ամեն բան խիստ ծանր կուգայ իրեն առանց բարեկամութեան օգնութեան: Բարձրաստիճան մարդիկ գրեթէ միշտ ի-

րենց մեծութեան համար կը սիրուին. շատ հազուադիւտ է իրենց անձին համար զիրենք սիրողը: Սիրտերու վրայ իշխել կամ ազդել՝ գեղեցիկ բան է: Գործի կամ պաշտօնի մարդիկ աւելի հոգ կը տանին հարստութիւններ զիջելու՝ քան բարեկամներ ստանալու: Ո՞վ կը խորհի երբեք բարեբարութիւններով սրտեր գրաւել, արժանիք ունեցող մարդիկ փնտռել, անոնց օգնել, կամ ծախողութեան ժամանակի համար բարեկամի մը սրտին մէջ ապաստան մը պատրաստել՝ ինչպէս Ս. Աւետարանի մէջ յիշուած անիրաւ Տնտեսը: Մեր ձեռք բերած հարստութիւններուն մեծագոյն մասն ուրիշներուն համար է. միայն անոնց միջոցաւ պատրաստուած սիրտը մեզի համար է: Բարեկամութեան մէջ պէտք են նաեւ անարատ վարք ու բարք, մեծ վտանգի կ'ենթարկուիք, եթէ անկարգ վարքի տէր մարդու հետ կապուիք:

Կը տեսնէք որ ամէն առաքինութիւններն ալ հարկաւոր են կատարեալ բարեկամութեան: Առանձնութիւնը լաւ կը մշակէ այս զգացում, նա բարեկամ է խմաստութեան. մեր ներսն է որ խաղաղութիւն ու ճշմարտութիւն կը բնակին: Ասկէ զատ, բարեկամ մտքի նշան է ինքնիրեն հետ ապրիլ զիտնալ: Որչա՛ր քաղցր է առանձնութեան մէջ մնալ, երբ անոր վայելումն ասոր թեկի ըրած ենք: Բարեկամութիւնն ամբողջ անձը կը սլահանջէ. առանձնութեան մէջ այս զգացումն աւելի կարեւոր ու նուազ բաժնուած կ'ըլլայ: Արդէն, սովորաբար ուրիշներուն նկատմամբ ա՛յնպէս ենք՝ ինչպէս մենք մեզի նկատմամբ: Խոհական մար-

դիկ գիտեն իրենց միջեւ խաղաղութիւնն հաստատել եւ ուրիշներուն կը հաղորդեն զայն: Մեծ օգուտ կը քաղէք՝ դուք ձեր անձին բարեկամն ըլլալ սորվելով: Ո՞վ որ ինքն իրեն հետ ապրիլ զիտէ, գիտէ նաեւ ուրիշներուն հետ ապրիլ: Քաղցր ու հանդարտ բնավորութեան տէր մարդիկ իրենց շուրջը գտնուած ամէն բան կը քաղցրացնեն: Առանձնութիւնը կ'ապահովէ անմեղութիւնն, եւ բարեկամութիւնն աւելի հարկաւոր կ'ընէ մեզի: Վկայ մը պէտք է մեզի՝ մեր անձին արժէքին վկայող. առանց անոր՝ մեղկութեամբ կը քալենք առաքինութեան ճամբուն մէջ: Երբ աստիճան մը կը գնահատէք ձեր բարեկամը, եթէ երջանիկ էք, կ'ուզէք ձեր երջանկութիւնն անոր հետ բաժնել: Ասկէց զատ, առանց վկայի՝ բարիքի տիրանալն ու վայելումն անհամ կ'ըլլան:

Արդի երիտասարդներն յարմարութիւն չունին կատարեալ բարեկամութեան հաճոյքները վայելելու: Շատ երիտասարդներ կը ճանչնամ որ մէկզմէկ իւրաւ բարեկամ կը կարծեն ու այնպէս կ'ըսեն, սակայն զիրենք միացնող կապերն են հաճոյքներ. եւ գիտէք որ հաճոյքները՝ բարեկամութեան արժանի կապեր չեն: Բարեկամութիւնը պէտք է մանաւանդ հաստատուի այնպիսի հասարակի մը մէջ, ուր ամէն բուն կիրքեր մարած են եւ իրենց յաջորդած են մեղմ կիրքեր. այն ատեն է որ բարեկամութեան ազնիւ հաճոյքները վաղելի կարելի է: Բարեկամութիւնն հաստատուն ու անապահով պահողներն են առաքինութիւն, բաղմութենէ հեռացում, առանձնութեան սէր, բար-

քերու մաքրութիւն, խոհական ու զգօն կենցաղավարութիւն անձին եւ ուրիշին հետ, բարձր միտք՝ (որովհետեւ կատարեալ բարեկամութեան մէջ կան ճաշակ մը եւ աստիճան մը՝ որոնց չեն կրնար հասնիլ ստորին նկարագրի տէր եղողներ), բայց մանաւանդ ուղիղ սիրտ մը։ Սրտին յատկութիւններն աւելի կարեւոր են՝ քան մտքին։ Միտքն հաճելի կ'ըլլայ, բայց սիրտն է որ կը կապէ։ Անձնասէր մարդիկ արժանի չեն բարեկամութեան։ Ուրիշ բան չեն խորհիր, եթէ ո'չ՝ բարեկամութեան ունեցածը կը յափշտակեն, մինչդեռ առաքինի մարդիկ կը փութան բան մ'աւելցընել անոր վրայ։ Ազահները բնաւ չեն ճանչնար այսչափ պատուական զգացում մը։ Ճշմարիտ բարեկամութիւնն հարուստ ու առատածեռն է։ Ազահութիւնն՝ ամեն առաքինութիւններու դէմ անընկճելի արգելքներ կը հանէ։ Իր զգացումը կը կասեցնէ, կամ աւելի ճիշտ՝ կը խեղդէ ամէն ազնիւ շարժում։ չ'իայ առաքինութիւն մը որ մեղի չ'ազգէ, մինչդեռ ազահները միշտ կ'ուզեն ուրիշներուն վրայ ազդել։ Պէտք է տալ՝ ըստ իրենց կորսնցնելու մտադրութեամբ։ պէտք է ապերախտներ կազմելու քաջութիւնն ունենալ։

Բայց անձինք բարեկամութեան սլարտակա նութիւններուն։

Բարեկամութեան մէջ երեք ժամանակ կայ, սկզբնաւորութիւն, տեսողութիւն ու վախճան։ Որովհետեւ բարեկամութեան ամեն սկզբնաւորութիւն լի է զգացումներով, եւ նորածին բարեկամութիւններն ալ պատրանքով կանգուն կը մնան,

ոչինչ ծանր չգար այս առաջին վայրկեաններուն մէջ, ամեն բան հաճոյք է։ Բայց շատ անգամ կը պատահի որ ճաշակը կը տկարանայ ու կը պակսի եւ զարգացման այս նուրբ ծայրը կը ընթանայ։ Պատրանք ու ցնորք կը փարատին, այն ատեն կը ստիպուի բանականութեան դիմել բարեկամութիւնը վառ պահելու համար։ Բայց նա ալ ըստ իր վիճակի չոր ու ցամաք է։ Բարեկամութեան՝ ինչպէս նաեւ սիրոյ մէջ պէտք է խնայողութեամբ դործածել ճաշակն ու յոժարութիւնները, ներքի խնայողութիւն մ'է ասիկայ։ Բայց կարելի' է ներքի ու անմեղ հաճոյքի մը առջեւ կանգ առնել։ Սակայն, որովհետեւ կեանքի մէջ չ'իայ այնչափ քաղցր բան քան զգայուն բարեկամութիւնը, պէտք է երկուստեք՝ այն փափաքելի վիճակը տեսական ընելու ամեն միջոցները դործածել։ որովհետեւ երջանկութիւնն՝ ախորժելի կերպով զգացուն ու երեւակայելուն մէջ է։ Կը զգանք ներկայ իրերն ու կ'երեւակայենք ապագայ կամ չտեսնը ուսած իրերը։ Բարեկամութիւնն այս երկու ժամանակները կը լեցնէ, այս երկու զգացումները կը պահէ ու կը պաշտպանէ, քանի որ յոժարութեամբ զգալ կուտայ մեղի ներկային մէջ եւ յուսալ՝ ապագային մէջ։ Բայց վերջապէս, ինչպէս յայտնի է որ ամեն զգացում կը կորսուի եւ ամենէն վայելչակազմ սրտերն անգամ չեն կրնար վստահարար ըսել թէ նորածին բարեկամութեամբ մը այս եռանդը կրնան վառ պահել, հետեւարար կրնան երբեմն անհաստատ ըլլալ, բայց ո'չ բնաւ անհաւատարիմ։ Ծնալին սաստկութիւնը կ'անցնի,

բայց պարտականութեան սէրը կը մնայ: Պէտք է արգահատիլ անոնց վրայ. Խորթեկի զգացում մը ունէին. իրենցմէ խոյս տուաւ. ինչո՞ւ չենք կրնար բռնել ու պահել զայն: Ուրեմն աւելի հաստատուն հիմար տանք բարեկամութեան: Արժանիքին վրայ հաստատուած յարգանքը բնաւ սուտ չ'եղեր ու չխախտիր: Սիրոյ աչքը դոցող կապը՝ բարեկամութեան վրայ չկայ: Բարեկամութիւնը ամեն բան կը լուսաւորէ եւ կապուելէ առաջ կը քննէ եւ միայն անձնական ու իրական արժանիքին կը միանայ. որովհետեւ անոնք միայն արժանի են սիրուելու՝ որ իրենց վրայ սիրուելու պատճառ մ'ունին:

Երբ լաւ ընտրութեամբ մը ձեր բարեկամն որոշած էք, պէտք է լաւ կապուիլ եւ դնահատել ու յարգել զայն, ո՛չ թէ փոփոխական յարգանքով՝ այլ զգացմամբ. որովհետեւ, երբ զգայնութիւնը խոյս տայ եւ յափշտակել ուզէ նաեւ յարգանքն ալ, իրաւամբ պէտք է ջանալ զայն պահելու: Չըլլայ որ ձեր բարեկամներուն թերութիւնները քննելու ելլէք, մանաւանդ՝ անոնց վրայ խօսիք: Պէտք է յարգել բարեկամութիւնը, բայց որովհետեւ առաքինութեան սատար ըլլալու համար տրուած է մեզի, եւ ո՛չ թէ մտնութեան ընկեր, պէտք է մեղմիլ ազդարարել իրենց, երբ կը մտլորին: Եթէ ընդդիմանան, խօսական ու խմսատուն խրատներով եւ մաքուր ու բարի դիտաւորութեամբ զինուեցէ՛ք իրենց դէմ: Ճշմարտութիւնն իրենց ըսուած ատեն՝ անհաճոյ պիտի ըլլաք, բայց այդ քաջութիւնն ունեցէ՛ք. թէ եւ

տեղին ու պէտքին նայելով մեղմեցէ՛ք ձեր խօսքերն ու բառերը: Գիշ մարդիկ՝ զիրենք ուղղող ճշմարտութեան հանդէպ խոնարհելու քաջութիւնը կ'ունենան. բայց միեւնոյն ատեն՝ երբ իրենց կ'ազդարարէք, ընդհանրութեան առջեւ ալ պէտք է պաշտպանել զիրենք եւ բնաւ թոյլ չտալ, եթէ կարելի է, որ անստոյգ համբաւ մ'ունենան:

Կը հարցուի թէ ո՞րն է բարեկամութեան վախճանը: Կ'ըսեն որ մինչեւ ցիւրեմ: Աստուած ու պապիւ՝ բարեկամութեան միակ ծայրերն են, բայց կան այնպիսի քաներ՝ զորս փափկանկատ պատիւը ձեզի պիտի արգիլէ ընել ձեր անձին համար, բայց ներելի ու պատշաճ պիտի ըլլայ ընել ձեր բարեկամներուն համար: Ասոնցմէ զատ ուրիշ սահման չեմ ձանչնար. ամեն բան պէտք է զոհել բարեկամութեան:

Չըլլայ որ մեծութիւն ծախէք ձեր բարեկամներուն հանդէպ, եւ եթէ առաքելութեան, մրտքի ու բողոքի շնորհներու մասին դուք անոնցմէ առաջ էք, ասիկայ ձեզի իրաւունք մը չտար հպարտանալու:

Ներելի չէ բարեկամի մը գաղտնիքն՝ ուրիշին տալ. գաղտնիքն՝ աւանդ մ'է որուն նկատմամբ անօրինութիւն մը չենք կրնար ընել. անիկայ մեզի չվերաբերիր: Կը մնայ զիտնալ թէ ի՞նչ ընթացք պէտք է ունենանք, երբ բարեկամութիւնը կը տկարանայ ու կը խանգարի:

Որովհետեւ մարդիկ են որ կը միանան, պէտք է ի հաշիւ առնել մարդկային թերութիւնները. պէտք է իրարու շատ բաներ ներել, եթէ կ'ուզ-

ուի բաեեկամութիւնը պահել։ Ամենէն աւելի առաքելին աւելի կը ներէ։ ձեր ձեռքն է բարեկամսիդ հաւատարիմ ընել՝ եթէ կ'ուզէք որ հաւատարիմ ըլլայ։ Եթէ ձեր բարեկամը՝ չարիք ընելու կարող կը կարծէք, զայն ընելու իրաւունք տուած կ'ըլլաք իրեն։ Սովորական բարեկամութիւնը բնաւ չուզէր որ եւ է յանցանք մը ստանձնել։ Ընդհակառակն՝ փափկանկատ բարեկամութիւնն ամեն յանցանք իր վրայ կ'առնէ։ Գոհ եւ ուրախ կ'ըլլանք մեր բարեկամին վիշտ մը խնայելով, իրեն կը թողունք միզի ներելու հաճոյքն ու կը խնայենք իրեն՝ մեղմէն ներողութիւն խնդրելու ամօթն ու պէտքը։ Բայց այսպէս ընելու համար՝ պէտք է որ մեծողի ըլլայ մարդ՝ որ քաջութիւն ունենայ իր յանցանքները տեսնելու եւ ի հարկին իր չգործած յանցանքներն անգամ խոստովանելու։ Եթէ բարեկամսիդ՝ ինք իր հաշուոյն ու շահուն առաջնորդուելու եւ կառավարուելու պէտք ունի, պէտք է որ յանդիմանութիւննիդ թեթեւ ըլլայ ու չզգացնէք իրեն՝ հակողութեան տակ ըլլալ։ Չկայ բարեկամութեան այնչափ հակառակ բան՝ քան այն գոռով վարմունքն որ միշտ կը ջանայ բարեկամն ամբաստանել ու անոր յաղթելու հաճոյքն ունենալ ուղիւ։ Այսպիսիներուն համար յաղթութիւն մ'է բարեկամին վրայ թեւութիւններ գտնել՝ որով իրենց մեծամոլութիւնը կը զօրանայ ու ձեր ստորնութիւնը կ'աւելցնէ։ Գրգռուելու առիթներէն խոյս տուէ՛ք, եւ երբ ամեն բանի կը տեղեկանաք, զգուշացէ՛ք խիստ բառեր գործածելէ։ Կան այնպիսի բառեր ու

խօսքի ձեւեր՝ զորոնք պէտք չէ բնաւ գործածել, որովհետեւ անբուժելի վէրքեր կը բանան սրտին մէջ։ Երբ կը զգաք որ կը բորբոքիք, զգուշացէ՛ք ձեր անձէն։ Խորհեցէ՛ք որ կիրքը շատ անգամ կը յաղթէ իրաւունքին։ Բայց կան մարդիկ որ, երբ յանցանք մ'ունին, շատ կը բորբոքին ու բնաւ ինքզինքնին չեն կրնար զսպել, իրենց յանցանքներն ալ բարեկամին կը վերագրեն ու բնաւ չեն ներեր։ Երբ պակասութեան մէջ գտնուին, մի՛ կարծէք թէ կրնաք համոզել զիրենք, մտքերնին գերի եղած է իրենց անիրաւութեան։ Պէտք չէ բնաւ զիրենք յանդիմանել, բայց՝ եթէ կ'ուզէք զիրենք պատժել ու վրէժ լուծել խոհականութեամբ, անվրէպ ընթացք մ'ունեցէ՛ք, իրենց հաճոյք պատճառելու առիթները փնտռեցէ՛ք, ձեր այս ընթացքն աւելի՛ յանդիմանութիւն մ'է իրենց՝ քան ձեր խօսքերը։ Անձնասիրութիւնն ո՛րչափ ալ ճարպիկ ըլլայ՝ մեր տկարութիւնները մեղմէն ծածկելու, ճշմարտութեան նուիրուած ու վերապահուած վայրկեաններ կան եւ ճշմարտութիւնը կը փայլի։ Բարեկամութեան միջոցին վայելուած հաճոյքները պէտք է մոռցուին դժտութենէ ու բաժանումէ վերջ, եւ երբ ձեր ըրած մէկ բարերարութեան փոխարէն՝ զայն ըրած ըլլալու հաճոյքն ունեցած չէք ու կը ցաւիք ասոր համար, ըրած բարիքնիդ՝ ո՛չ թէ չնորհած, այլ փոխ տուած կամ ծախած կ'ըլլաք։ Վերջապէս պէտք է հետամուտ ըլլալ բարեկամին բարեկամութեան ու մեծարանքին եւ բնաւ չկասել աւելին ընելէ։ Բայց, երբ յոռի ընտրութիւն մը ըրած ըլլալու դժբաղդութիւն

նըն ունեցած էք, պէտք է յարատեւել ու հանդուրժել և այս կերպով ինքզինքնիդ պատժել ձեր անխոհեմութեան ու թեթեւամտութեան համար:

Ամեն մարդ՝ վրայ կուտայ բաժանման ու գրգռութեան մէջ: Գոտութեան առջեւն առնելու համար ձեր ձեռքէն ամեն եկածն ընելէ վերջ, որովհետեւ՝ կրնայ ըլլալ որ այնպիսի յամառ մարդու մը հանդիպիք որ իր վրայ չափէ զձեզ, ուրիշ ամեն բան անօգուտ է:

Շատ ցաւալի բան է այսպիսի եռանդուն ու դիւրաբորբոք մտքերու դէմ կռուիլ՝ որոնք միայն իրենց հաշիւը կը նային. ի՛նչ որ ալ ընէք, գրգռամակութիւն պիտի պատճառէք իրենց ու պիտի չհամոզուին: Մի՛ ջանաք զանոնք նուաճել ու պարտաւորել, այլ ինքզինքնիդ համոզեցէ՛ք, ուստի հրաժարեցէ՛ք իրենցմէ, ձեր անմկրտութիւնը կրնայ հանդարտեցնել ձեր խիղճն ու զձեզ մխիթարել: Մի՛ կարծէք որ բաժնուելէ վերջ՝ պարտականութիւններ չունիք կատարելու. ամենէն աւելի դժուար պարտականութիւնները կան՝ որոնց կատարման մէջ պարկեշտութիւնը միայն պիտի օգնէ ձեզի: Յարգանք կը պարտիք նախկին բարեկամութեան: Պէտք չէ բնաւ ուրիշներն հրաւիրել ձեր կռիւներուն ու միայն, երբ հարկը պահանջէ, ձեր անձին ջատագովութեան համար խօսեցէ՛ք: Զգուշացէ՛ք նաեւ ձեր անհատատարիմ բարեկամին՝ ամեն յանցանք վերագրելէ: Հասարակութեան առջեւ անվայել տեսարան մ'է, ու ձեզի համար ալ անպատիւ դեր մը, երբ այսպէս զայթակղութիւն պատճառող ազմուկով կը բաժ-

նուիր: Գիտցէ՛ք որ ամեն մարդ՝ աչքերը բացած ձեզի կը նայի. ձեր բոլոր թշնամիներն ալ՝ ձեր դատաւարներն են, որոնք զձեզ կը դիտեն ու կը դատեն՝ կամ առանց ձեր յարգը ճանչնալու եւ տգիտութեամբ, կամ՝ եթէ զձեզ կը ճանչնան՝ չար նախանձով եւ կամ նախապաշարմամբ ու բնական չարամտութեամբ: Բարեկամութեան միջոցին յայտնուած ու վստահուած ամեն բան պէտք չէ որ գոտութենէ վերջն յայտնուին. գիտցէ՛ք որ զաղտնիքը նախկին բարեկամութեան մէկ պարագն է՝ զոր դուք ձեր անձին կը պարտիք: Վերջապէս, բարեկամութեան միջոցին կատարուած պարտականութիւնները՝ սիրուած անձին համար են, բայց գոտութենէ ու բաժանումէ վերջ՝ ձեզի համար են: Զգացում կեցած ատեն՝ ամէն մարդ կրնայ ինքզինք կառավարել եւ ուղղել, բաւական է որ սրտի շարժումներուն անձնատուր ըլլայ. բայց բաժանման ատեն՝ բանականութեան ու պարտականութեան ձայնին պէտք է անսալ ու հետեւիլ: Քիչ մարդիկ դիտեն բարկանալ, բայց շատերն՝ ամեն չափ կը մոռնան: Որչա՛փ տխուր ու ցաւալի բան է այսպիսի դժբախտութեան մը համար կանոններ տալ, բարեկամութեան միջոցին ընդունարել ու խորհիլ բարեկամութեան կորուստը: Խորհեցէ՛ք սակայն թէ նմանօրինակ դժբաղդութիւն մ'ալ թերեւս ձեզի կը սպառնայ եւ ամենէն աւելի յարգելի բարեկամ մը կրնայ մօտաւորու գոտութեան մը տրամադրութիւններն ունենալ իր ներսը: Այսպիսի գաղափարներու վրայ յէն պէտք է շուտով անցնիլ, որովհետեւ ամենա-

կատարեալ բարեկամութեան հաճոյքները կը վեր-
դովեն:

Ոմանք կը կարծեն թէ գերեզմանէն անդին
այլեւս պարտականութիւն չկայ կատարելու, խիստ
քիչերը դիտին մեռեալներու բարեկամ ըլլալ: Թէեւ
ամենէն աւելի չքեղ դամբանական հանգէս՝ բա-
րեկամներու արտասուքն ու վիշտն են, եւ ամե-
նէն յարգի գերեզմանն՝ անոնց սրտին մէջն է,
սակայն չկարծէք թէ մեռեալ բարեկամներու հա-
մար թափուած արտասուքն զձեզ պարտքէ կ'ա-
զատէ անոնց նկատմամբ, դեռ պարտական էք
իրենց անուան, փառքին ու ընտանիքին, պէտք է
որ անոնք տակաւին ապրին ձեր սրտին մէջ՝ իրենց
զգացումներով, ձեր յիշողութեան մէջ՝ իրենց յի-
շատակով, ձեր բերնին մէջ՝ գովեստներով ու ձեր
վարմունքին մէջ՝ իրենց առաքինութիւններուն նմա-
նելով ու հետեւելով:

Եթէ ձեզի խրատներ տուի՝ բարեկամութիւն-
ներու քակուելէն վերջ բռնուելիք ընթացքի մը
նկատմամբ. սակայն չըլլայ որ սիրելու ատեննիդ՝
երբէք մտքերնիդ բերէք թէ օր մը զիրար պիտի
ատէք. բարեկամութեան ատեն պէտք է բոլորու-
վին անձնատուր ըլլալ, բնաւ մի՛ կասկածիք ձեր
բարեկամներուն վրայ: Երբ երկու կողմանէ այս-
պէս պատրաստուած էք ու զիրար սիրէք, բնաւ
մի՛ վախճաք գծուածքէն, կամ՝ երբ քակուիք ու
բաժնուիք, ամէն բան ձեր սրտերուն խորը թաղ-
ուի:

Տարբեր սեռէ երկու անձերու միջեւ բարե-
կամութիւն կարելի է, բայց հազուադիւստ ու

գծուարին է. որովհետեւ պէտք են աւելի առա-
քինութիւն, խոհեմութիւն ու զգուշութիւն: Կի-
ներն որ միայն սովորական ու բնական սէրը կը
ճանչնան՝ արժանի չեն բարեկամութեան. եւ մար-
դիկ որ կնոջ անձին վրայ միայն սեռական եր-
ջանկութիւնը՝ գտնել կ'ուզեն եւ չեն կրնար ե-
րեակայել թէ կնոջ մը մտքին ու սրտին մէջ՝ ար-
տաքին գեղեցկութեան շնորհքներէն աւելի գրա-
ւիչ յատկութիւններ կրնան գտնուիլ, նոյնպէս
այս բարեկամութեան անյարմար են: Ուրեմն
պէտք է ջանալ՝ առաքինութեամբ ու անձնական
արժանիքով կապուիլ իրարու: Երբեմն այսպիսի
կապակցութիւն մը սիրով կը սկսի ու բարեկամու-
թեամբ կը վերջանայ: Երբ կին մը հաւատարիմ է
իր սեռին յատուկ առաքինութեան եւ գիտէ թէ
բարեկամութիւնն՝ առաքինի սիրոյ մը վարձատ-
րութիւնն է, կրնայ պարծիլ անով: Սիրոյ այսօր-
ուան ունեցած գործածութեան եղանակէն յա-
ռաջ կուգան այնչափ մեծաշահեղ գծուածքներ,
որոնց կը յաջորդէ ամօթն որ միշտ մոլութեան
արժանի պատիժն է: Կին մը որ իր պարտակա-
նութիւնները սիրոյ դէմ կը հանէ եւ բարեկամու-
թեան հրապոյրներն ու զգացումները կը մատու-
ցանէ ձեզ եւ արդէն այր մարդու մ'ունեցած մի-
եւեւոյն արժանիքն ալ կ'ունենայ, լա՞ւ է կապուիլ
անոր հետ: Ստոյգ է որ շատ վայելուչ կապա-
ցութիւն մ'ի՛նչ այս: Միշտ այնպիսի տաքութիւն մը
կայ որ միեւեւոյն սեռէ երկու անհատներու միջեւ
չգտնուիր. ասկէց զատ՝ պառակտում յառաջ բե-
րող թերութիւնները, նախանձ ու մրցում, այս-

պիսի կապակցութիւններու մէջ չեն գտնուիր: Կի-
ները սա՛ դժբաղդութիւնը ունին որ իրենք իրենց
մէջ բարեկամութեան չեն կրնար վստահիլ. իրենց
ունեցած թերութիւններն՝ անյաղթելի արգելքներ
կը հանեն. հարկէն ստիպեալ կրնան միանալ, բայց
ո՛չ բնաւ ճաշակով ու յօժարութեամբ: Ի՞նչ կրնան
ընել իրենց ներսն եղած զգացումներն: Անոնք որ
սէրէն կը զգուշանան, բարեկամութեան գիրկը
կը նետուին, մարդիկ ալ անկէց օգուտ կը քաղեն:
Երբ սրտերնին բնաւ մաշեցուցած չեն կրքերով,
բարեկամութիւննին անոյշ եւ յուզիչ է. որովհե-
տեւ, պէտք է խոստովանիլ՝ թէ միայն իրենք
զգացումէ մը քաղել գիտեն ամեն ինչ որ կը քա-
ղեն: Մարդիկ մոքին կը խօսին, կ'իները՝ սրտին:
Ասկէ զատ, որովհետեւ բնութիւնը՝ տարբեր սե-
ռէ անձերու միջեւ անտեսանելի յարաբերութիւն-
ներ ու կապեր դրած է, ամեն բան պատրաստ
կայ այսպիսի բարեկամութեան: Բնութեան գոր-
ծերը աւելի կատարեալ են. այն գործեր՝ որոնց
մէջ բնութիւնը շատ աշխատած չէ, նուազ հրա-
պոյր ունին: Տարբեր սեռէ երկու անձերու բա-
րեկամութիւնը՝ բնութեան գործն է. ծածուկ կա-
պեր, համակրութիւն ու քաղցր հակամիտութիւն
որոնց չենք կրնար ընդգիմանալ, այն բարեկամու-
թեան մէջ կը գտնուին. միշտ փափաքելի բարիք
մը կայ ի վարձատրութիւն արժանիքին: Բայց
պէտք է զգուշանալ, մի՛ գուցէ առաքինութիւնն
հետզհետէ կրքի փոխուի:

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆԸ

Ամերիկացի հեղինակ մը Պ. Սուրթ Մարտըն-
մին է այն դրողներէն որոնք մեծ մարդերու կեն-
սագրութիւնները գրելով իբր կենդանի օրինակ
կ'ուզեն երիտասարդներուն աչքին տակ դնել:
Այս նպատակով, հարիւրաւոր գիրքեր կան գըր-
ուած: Իր վերջին մէկ գործին ծայրը շարած է
հետեւեալ 18 պատուիրանքները, որոնք ամէն բա-
նէ աւելի կրնան մեզ տեղեկացնել թէ Ամերիկա-
ցին ի՛նչպէս կը հասկնայ կեանքը:

Ա. — Պատե՛հ առթի մի՛ սպասէք, այլ առի-
թը ստեղծեցէք:

Բ. — Երբ երիտասարդ մը հաստատամտու-
թիւն ունի ու այբուբէնը գիտէ, անկարելի է
գուշակել թէ իր յաջողութիւնը մինչեւ ո՛ւր պի-
տի հասնի:

Գ. — Ձեր ժամանակին մէկ վայրկեանը մի՛
կորսնցունէք. եթէ Կլատսթընի պէս հանձարի
տէր մարդ մը միշտ գիրք մը ունի գրպանը,
վա՛նալով որ կեանքին մէկ վայրկեանը կը կոր-
սընցնէ, սովորական մարդ մը ի՛նչ միջոցներ ձեռք
առնելու է ժամանակ չկորսնցնելու համար:

Դ. — Ձեր միակ մտադրադութիւնը թող ըլ-
լայ ասպարէզ մը ընտրել ձեզի: «Ի՞նչ բանի օգ-
տակար ես:» Աս է դարուն հարցումը:

Ե. — Ձեր բոլոր կորովը միակ ու անփոփոխ

նպատակի մը վրայ կեդրոնացուցէք: Պարտաւ վաճառանումներով ժամանակ մի՛ անցնէք: Զանազան բաներու վրայ մի՛ խորհի՛ք, այլ միակ բանի մը վրայ յամառօրէն:

Զ. — Անցեալին կամ ապագային վրայ մտածելով ժամանակ մի՛ կորսնցնէք, այլ ուշադիր եղէք ներկայ վայրկեանը չփախցնելու:

Է. — Զուարթ եղէ՛ք եւ վարժուեցէ՛ք կեանքը զուարճալի դռնելու:

Ը. — Բարեկիրթ եղէ՛ք: Բարեկիրթ մարդը հրնայ առանց հարստութեան ալ իր ճամբան շաղուակել: Բոլոր դռները կը բացուին իր առջեւ ու ամէն տեղ կրնայ մտնել առանց վճարելու:

Թ. — Ամենէն բարձր տաղանդը վարուողութեան (tact) եւ ողջախոհութեան տեղը չի բռներ: Կեանքի արշաւին մէջ ողջախոհութիւնն է միայն որ կրկէսը կը բանայ մարդուս առջեւ:

Ժ. — Ինքզինքնիդ յարգեցէ՛ք եւ ձեր անձին վրայ վստահութիւն ունեցէ՛ք. ուրիշներուն ալ վստահութիւն ներշնչելու լաւագոյն միջոցը աս է:

ԺԱ. — «Աշխատէ՛ կամ մեռիր». այս է բնութեան նշանաբանը: Եթէ դադրէք աշխատելէ, մոռաւորապէս, բարոյապէս եւ նիւթապէս կը մեռնիք:

ԺԲ. — Նկարագիր ունեցէ՛ք. յաջողութիւնը նկարագրէն կը ծնի:

ԺԳ. — Ծշգուլութիւնը տուփանքով սիրեցէ՛ք. մէկ կատարեալ գործ մը կիսկատար քսան գործէն աւելի է:

ԺԴ. — Զեր կեանքը ի՛նչ որ ընէ՛ք՝ ան կ'ըլ-

լայ: Աշխարհ մեր տուածը կը վերադարձնէ մեզի: ԺԵ. — Մեր անյաջողութիւններէն օգտուելու վարժուինք:

ԺԶ. — Զի կայ բան մը որ յամառութեան չափ օգտակար ըլլայ: Հանճարն իսկ երբեմն կը վարանի, կը խարխափէ, կը յոգնի. բայց յամառութիւնը միշտ ապահով է որ պիտի չահի:

ԺԷ. — Աշխատեցէ՛ք կատարելապէս առողջ ըլլալ ու շատ ապրիլ: Յաջողութեան առաջին պայմանն է «առաջնակարգ կենդանի» մը ըլլալ:

ԺԸ. — Կտրուկ եղէ՛ք, եւ ինչ գործ որ ունենաք՝ շուտ տեսէ՛ք:

ԱՌԱԿՆԵՐ

1

Ոսկի բեռցուր իշուն վերայ,
Նա դարձեալ նոյնպէս կը զուայ.
Իեւ ագռաւին հագցուր կապայ,
Անի քարձեալ կը կըռկըռայ:

2

Ժամանակիս իմաստուններ
Հին իմաստնոց համեմատես,
Հըսկաներու շալակն ի վեր
Թըզուկներ են ելած կ'ասես:

3

Գիրքը մի ծառ՝ վրան կեռաս,
Երրոր ձեռքդ առնուս կարդաս,
Միայն տերեւը մի՛ չըրջեր,
Նայէ՛ սըրտդին համը տեսնաս:

4

Առաջ հունը գտիր՝
Յետոյ ջուրը մտիր.
Առաջ բանը քըննիր
Յետոյ տուր քո վըճիր:

5

Մանկութեան ուսումը
Փորուածք է քարի վըրայ.
Ծերութեան ուսումը
Գրուածք է սառի վըրայ:

— 79 —

6

Ամէն մարդէ բան ընդունիս՝
Ամենէն հարուստ կը լինիս.
Ամէն մարդէ որ խելք սովորիս,
Ամենէն գիտուն կը լինիս:

7

Յիմարն երկու բան չէ կարող անել,
Մէկը՝ մրտածել և միւսը՝ լըռել.
Իմաստունն երկու բան է սովորել,
Խորունկ մտածել ու սակաւ խօսել:

8

Թէ սիրտըդ լաւ կ'ուղէ խորված,
Թեւեղ սոթտէ՝ աչքերդ բաց,
Այնպէս՝ որ ման բերելուդ՝
Ոչ շամբուրն էրուի՝ ոչ խորված:

9

Ժամիցը դուրս ես եմ գալի,
Ողորդ Աստուծո՛ւ դո՛ւն կ'ասես,
Վարպետիցը դո՛ւն ես գալի
Իսկ չէ՛ն ինձ կը հարցընես:

10

Ինձի տես ու քեզի լաց,
Մարդու կարօտ մի՛ լինիր.
Ո՛ր տեղ որ ես՝ հաստատ կաց,
Փոփոխամիտ մի՛ լինիր:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ Դաւթեան Գործակալութեան

ԹԻԻ 16, ԳԱԶԱՍԻՔԻՆ ԽԱՆ

Գահեկան

1. Ա. Վարժութիւն Մանկանց, Եօթերորորդ Տիպ 4
2. Բ. , , Հինգերորդ , 5
3. Գ. , , Չորրորդ , 5
4. Տարրական Քերականութիւն , , 2
5. Լրացուցիչ դասընթացք Երկրորդ , 3
6. Փնջակ, պատկերազարդ Չորրորդ , 1
7. Փունջ, աշխարհ. Հաւաքածոյ Չորրորդ , 3
8. Երկրորդ Փունջ , Երկրորդ , 6
9. Գործն. ընթացք Շարադրութ. , , 3
10. Բանալի Շարադրութեան , , 10
11. Ընտելարան Հայ լեզուի Երրորդ , 2
12. Սկզբունք Համաձայնութ. եւ Շարադասութ. 2¹/₂
13. ALPHABET FRANÇAIS Օր. Ս. Հալէպլեան 2
14. Տարրական ընթացք Կրօնի վ. Քահ. Ասլանեան 2
15. Պատկերազարդ Այբբենարան (նոր ոճով) Բ. Խիպ 1¹/₂
= 100 ք 25 Դահեկան =
16. Յայտագիր Դաւթեան Գործակալութեան 2
17. Ծաղկաքաղ Հաւաքածոյ, Միջին շրջան 4
18. Դպրոցավարութիւն, գործ E. E. Whiteի 5
19. Առաժապարտում. — Հ. Պէննէեանի 5
20. Համառօտ Կրօնագիտութիւն. Ա. Հարէլեանի 2¹/₂
21. Սրտիս Ձայնը, Քերթուածներ. Բ. Բարսեղեան 5
22. Նուէր Հայ մանուկներուն 1¹/₂
23. Դաստիարակութիւն աղջիկներու, Յուսիկ վ. 3
24. Գիտութիւններու վրայ ժողովրդական դասեր 3
25. Դաստիարակութիւն պատանիներու, Յուսիկ վ. 3
26. ԲԻԻՐԱԿՆ Լրագիր, տարեկանը 50
27. Աշխարհագր. Օամ. Կայսրութեան Դ. Խ. 2¹/₂
28. Քերթուածներ, Յ. Եագոյեան (դաստիարակ) 5

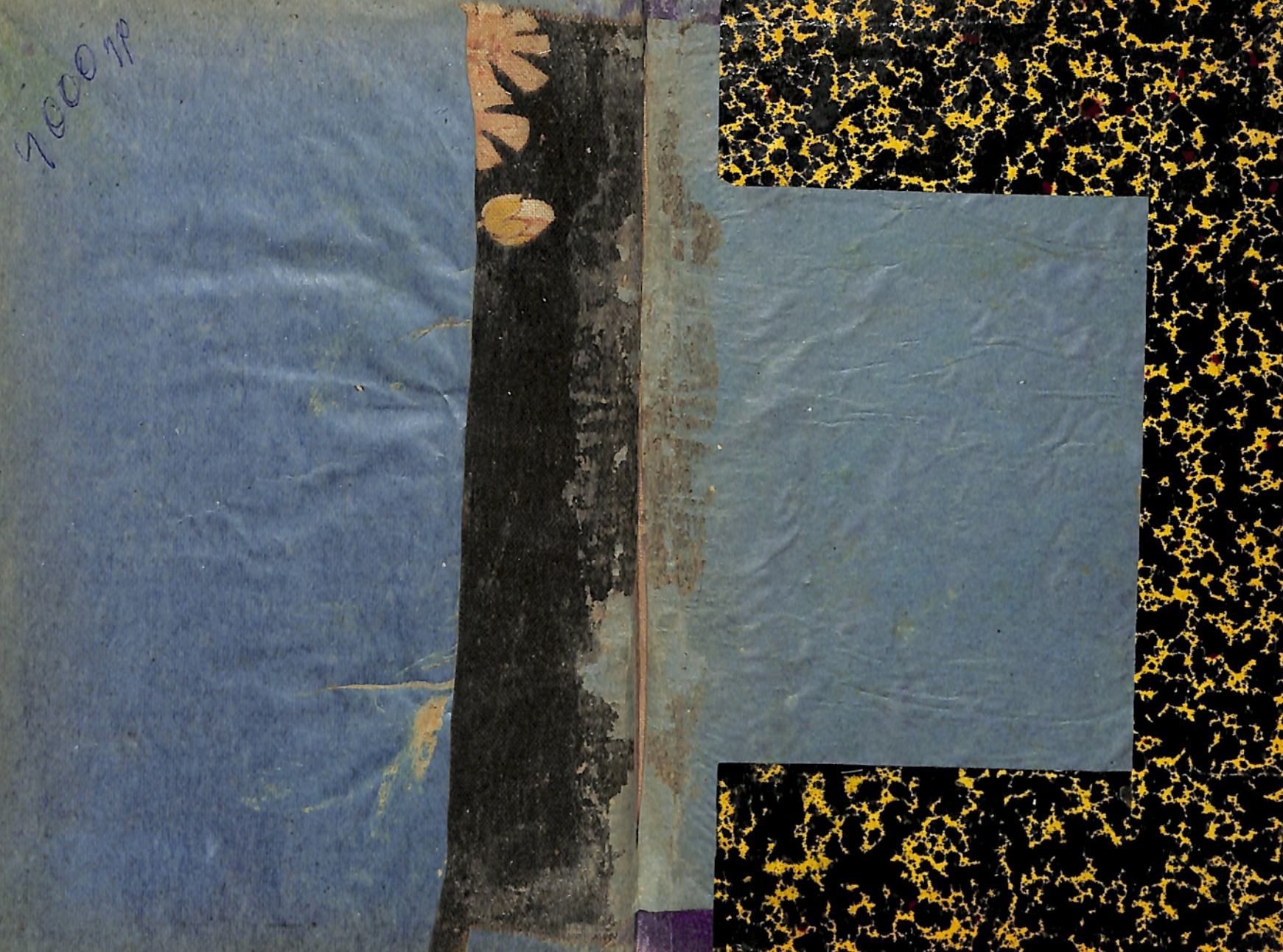
در سعادتده بفتح قوسنده قاضى عسكر خاندنه سباط داوديان

S. DAVIDIAN, 16, Kazasker han,
Bahdjé kapou, Constantinople,

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0795077

400019

